T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM EŞYA VE BORÇLAR HUKUKUNDA HAKLARIN VÂRİSLERE İNTİKALİ

Murat ARSLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Cemil LİV

Çankırı – 2023

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM EŞYA VE BORÇLAR HUKUKUNDA HAKLARIN VÂRİSLERE İNTİKALİ

Murat ARSLAN

ORCID: 0000-0001-7116-094X

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Cemil LİV

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iv**

TEZ KABUL VE ONAY ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

ÖZET ..... **viii**

ABSTRACT ..... **ix**

KISALTMALAR ..... **x**

1. GİRİŞ **1**

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLANDIRILMASI 2
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI 2
1.3. ARAŞTIRMANIN TAKDİMİ 3
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 3

2. BİRİNCİ BÖLÜM **4**

İSLAM HUKUKUNDA HAK KAVRAMI **4**

2.1. İSLAM HUKUKUNDA HAK KAVRAMININ TANIMI 5
2.1.1. Sözlük Anlamı 5
2.1.2. Terim Anlamı 6
2.2. İSLAM HUKUKUNDA HAKLARIN TASNİFİ 7
2.2.1. Allah Hakkı – Kul Hakkı 8
2.2.1.1. Allah Hakkı 8
2.2.1.2. Kul Hakkı 9
2.2.1.3. Karma Haklar 10
2.2.1.3.1. Allah Hakkının Ağır Bastığı Karma Haklar 10
2.2.1.3.2. Kul Hakkının Ağır Bastığı Karma Haklar 11
2.2.2. Ayna İlişkin Haklar – Zimmete İlişkin Haklar 11
2.2.2.1. Ayna İlişkin Haklar 12
2.2.2.2. Zimmete İlişkin Haklar 12
2.2.3. Mücerret Haklar – Müteekkit Haklar 13
2.2.3.1. Mücerret Haklar 13
2.2.3.2. Müteekkit Haklar 14
2.2.4. Mâlî Hak – Şahsî Hak 14
2.2.4.1. Mâlî Hak 14

2.2.4.2. Şahsî Hak 15

3. İKİNCİ BÖLÜM 16

İSLAM EŞYA VE BORÇLAR HUKUKUNDA HAKLARIN VÂRİSLERE İNTİKALİ 16

3.1. VÂRİSLERE İNTİKALİ HUSUSUNDA İTTİFAK EDİLEN HAKLAR 17
3.1.1. Rehin Akdi 17
3.1.1.1. Rehin Akdinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 17
3.1.1.2. Rehin Akdinden Doğan Hakların Vârislere İntikali 20
3.1.2. Hapis Hakkı 22
3.1.2.1. Hapis Hakkının Kavramsal Çerçevesi 22
3.1.2.2. Hapis Hakkının Vârislere İntikali 23
3.1.3. Ayıp Muhayyerliği 23
3.1.3.1. Ayıp Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 23
3.1.3.2. Ayıp Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 25
3.1.4. Ta'yin Muhayyerliği 25
3.1.4.1. Ta'yin Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 25
3.1.4.2. Ta'yin Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 27
3.1.5. Vasıf Muhayyerliği 28
3.1.5.1. Vasıf Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 28
3.1.5.2. Vasıf Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 30
3.1.6. Nakit Muhayyerliği 30
3.1.6.1. Nakit Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 30
3.1.6.2. Nakit Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 32
3.1.7. Fuzûlî Akdine İcazet Muhayyerliği 32
3.1.7.1. Fuzûlî Akdi 32
3.1.7.2. Fuzûlî Akdine İcazet Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 34
3.1.8. Alacak Hakları 35
3.1.8.1. Alacak Hakkı 35
3.1.8.2. Alacak Haklarının Vârislere İntikali 35
3.1.9. İrtifak Hakları 35
3.1.9.1. İrtifak Hakların Kavramsal Çerçevesi ve Çeşitleri 35
3.1.9.2. İrtifak Haklarının Vârislere İntikali 36
3.2. VÂRİSLERE İNTİKALİ HUSUSUNDA İHTİLAF EDİLEN HAKLAR 37
3.2.1. Şüf'a Hakkı 37
3.2.1.1. Şüf'a Hakkının Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 37
3.2.1.2. Şüf'a Hakkının Vârislere İntikali 39
3.2.2. Şart Muhayyerliği 42
3.2.2.1. Şart Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 42
3.2.2.2. Şart Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 43
3.2.3. Görme Muhayyerliği 46
3.2.3.1. Görme Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 46
3.2.3.2. Görme Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 48
3.2.4. Meclis Muhayyerliği 49
3.2.4.1. Meclis Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 49
3.2.4.2. Meclis Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali 50
3.2.5. Hibe Akdi 52

3.2.5.1. Hibe Akdinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 52
3.2.5.2. Hibe Akdinden Doğan Hakların Vârislere İntikali 53
3.2.5.2.1. Vâhib'in Hibesinden Rücû Hakkının Vârislere İntikali 54
3.2.5.2.2. Mevhûbün Leh'in Hibeyi Kabul Etme ve Teslim Alma Hakkının Vârislere İntikali 58
3.2.6. Vasiyet Akdi 59
3.2.6.1. Vasiyet Akdinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları 59
3.2.6.2. Vasiyet Akdinden Doğan Hakların Vârislere İntikali 60
3.2.7. Borçların İfâsında Vâde Hakkı 62
3.2.7.1. Vâde Tanımı 62
3.2.7.2. Vâde Hakkının Vârislere İntikali 62
3.2.8. Menfaat Hakkı 64
3.2.8.1. Menfaat Hakkının Kavramsal Çerçevesi 64
3.2.8.2. Menfaat Hakkının Vârislere İntikali 64

SONUÇ 68

KAYNAKÇA 70

ÖZGEÇMİŞ **77**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *İslam Eşya ve Borçlar Hukukunda Hakların Vârislere İntikali* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

02/ 03/ 2023

İmza

MURAT ARSLAN

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Murat ARSLAN tarafından hazırlanan *İslam Eşya ve Borçlar Hukukunda Hakların Vârislere İntikali* başlıklı bu çalışma, *09.02.2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Temel İslam Bilimleri* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Cemil LİV	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Mehmet Ali AYTEKİN	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Hikmetullah ERTAŞ	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12/01/ 2023 tarih ve 2023/02-14-A(4) sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Haklar, İslam hukukunun temel unsurlarından biridir. İslam, adil ve hakkaniyetli bir toplumun tesisi için bireylere ait hakların korunmasına azami ölçüde önem vermektedir. Bu nedenle İslam, hakların elde edilmesi, kullanılması, devredilmesi vb. bütün durumlarda nasıl davranılması gerektiğine yönelik birtakım kurallar belirlemiştir. Haklar ile ilgili durumlardan bir tanesi de kişinin ölmesi halinde sahip olduğu hakların akıbetinin ne olacağı meselesidir. Bu konuda kişiye ait hakların ekseriyetinin vârislerine intikal edeceği konusunda fukâha arasında ittifak vardır. Fakat bazı hakların intikali konusunda ihtilaf edilmiştir. Genel olarak bu ihtilafın sebebini, mûrise ait olan hakların şahsına mı yoksa malına mı ait kabul edileceği meselesi oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bir hakkı, bazı fakihler mala bağlı olduğunu savunurken diğer bir kısmı sadece şahsa bağlı olduğunu savunmuştur. Bu hakkı mala bağlı olarak kabul edenler vârislere intikalini mümkün görürlerken şahsa bağlı olarak kabul edenler vârisler intikalini mümkün görmezler. Genel olarak ihtilafın asıl sebebi bu olsa da farklı konularda farklı sebepler de zikredilmiştir.

Bu çalışmada, "kişiye ait hakların akıbetinin ne olacağı?" sorusuna cevap aranmıştır. Ancak hakların çokluğundan dolayı kişinin bütün hakları ele alınmamış olup sadece eşya ve borçlar hukuku ile ilgili hakların vârislere intikali konusu üzerinde durulmuştur. Çalışma ile söz konusu hakların vârislere intikali hususunda Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerin görüşlerinin tespit edilmesi ve bu hususta esas aldıkları temel prensiplerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, sınırlandırılması, önemi, amacı, takdimi ve takip edilen yöntem ele alınmıştır. Birinci bölümde İslam hukukunda hak kavramının tanımı ve hakların tasnifi ele alınmıştır.

Çalışmanın iki bölümünde ise İslam eşya ve borçlar hukuku kapsamına giren hakların vârislere intikali hususunda Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerin görüşleri ittifak edilenler ve ihtilaf edilen haklar şeklinde ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Cemil LİV'e, tezin yazım aşamasında katkılarını esirgemeyen Doç.

Dr. Ercan ESER hocama, çalışmayı detaylı bir şekilde inceleyip değerli tavsiyeleri ile önemli katkılarda bulunan jüri üyeleri Doç. Dr. Mehmet Ali AYTEKİN ve Doç. Dr. Hikmetullah ERTAŞ hocalarıma, tezimi baştan sona okuma zahmetine katlanan ve tashihler yapan Arş. Gör. Muhammed Furkan YAZICI hocama ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca yetişmemde her türlü fedakârlığı yapan sevgili anne-babam Gülüşan-Adnan ARSLAN ve dedem Mahmut ARSLAN'a, çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan eşim Nuriye ARSLAN'a şükranlarımı sunarım.

02/03/ 2023

MURAT ARSLAN

ÖZET

Tezin Başlığı : İslam Hukukunda Hakların Vârislere İntikali
Tezin Yazarı : MURAT ARSLAN
Danışman : Doç. Dr. Cemil LİV
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 09.02.2023

İnsan, doğumuyla birlikte hatta cenin iken birtakım haklara sahip olmaya başlar. İnsan bu hakları, anne karnından ölüm anına kadar miras, hukukî işlem, çalışma vb. yollar ile elde etmektedir. Kişi, hayatta olduğu sürece sahip olduğu hakların tasarrufu kendisine aittir. Vefatından sonra mâlik olduğu hakların vârislerine intikal edip etmeyeceği konusu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada kişinin, İslam Eşya-Borçlar hukuku alanına giren haklarının vârislerine intikal edip etmeyeceği konusu ele alınmıştır. Konu ele alınırken mezheplerin görüşleri karşılaştırmalı bir şekilde verilmiş, varislere intikalinde ittifak edilen ve ihtilaf edilen hususlar analiz edilmiştir. Bu çalışmada, kişiye ait söz konusu hakların vârislere intikal edip etmeyeceğinin mezhepler açısından tespit edilmesi ve hakların vârislere intikali konusunda mezheplerde esas alınan temel prensiplerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Hak, Vâris, Muhayyerlik, Miras.

ABSTRACT

Thesis Title : Transfer of Rights to Heirs in Islamic Law
Author : MURAT ARSLAN
Supervisor : Associate Professor CEMİL LİV
Department : Basıc Islamic Sciences
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 09.02.2023

A person begin to have certain rights with their birth, even when they are a fetus. From the mother's womb to the moment of death, a person acquire these rights through inheritance, legal proceedings, work and etc.. As long as the person is alive, the rights he has belong to him. After his death, the issue arises whether the rights he owned will be passed on to his heirs. In this study, it is discussed whether the rights of the person in the field of Islamic Property-Debts law will be passed on to his heirs. While discussing the subject, the views of the sects are given in a comparative way, the issues that were agreed and disputed in the transfer to the heirs were analyzed. In this study, it is aimed to determine whether the rights of the person in question will be transferred to the heirs in terms of sects and to determine the basic principles that are taken as basis in the sects regarding the transfer of rights to the heirs.

Keywords: Islamic Law, Right, Heir, İnheritance, Discretion.

KISALTMALAR

b.	Bin (İbn)
b.y.	Basım Yeri Yok
Hz.	Hazreti
ö.	Ölüm tarihi
sav	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ts.	Tarihsiz
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
thk.	Tahkik Eden
y.y.	Yayıncı Yok

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLANDIRILMASI

Birey, hayatı boyunca birtakım haklara sahip olmaktadır. Bu hakları, anne karnından ölümüne kadar miras, hukukî işlem, çalışma vb. yollar ile elde etmektedir. Kişi, hayatı boyunca elde ettiği haklardan İslam'ın meşru sınırları çerçevesinde dilediği gibi faydalanma hakkına sahiptir. Kişinin vefatıyla sahip olduğu hakların vârislerine intikal edip etmeyeceği konusu ortaya çıkmaktadır. Tezimizde kişinin sahip olduğu hakların, vârislere intikali konusu ele alınmıştır. Ancak konunun genişliği sebebiyle çalışma Eşya ve Borçlar Hukuku ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca tezimizde, tüm mezheplerin görüşlerine başvurulmamış olup sadece Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerin görüşlerine yer verilmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

İslam hukuku, hayatın her safhasını düzenleyen bir hukuk sistemidir. İnsanın, hayattayken sahip olduğu hakları, nasıl kullanması gerektiğine veya nasıl kullanacağına yönelik hükümler barındırdığı gibi insanın vefat etmesiyle, sahip olduğu hakların ne olacağına yönelik hükümler de barındırmaktadır. Ölümden sonra insanın sahip olduğu hakların akıbetinin belli olması birçok anlaşmazlığın önüne geçmektedir. Örneğin şart muhayyerliği ile kurulan bir akdin yürürlüğe girebilmesi, muhayyerlik hakkına sahip kişinin iradesine bağlıdır. Hak sahibi kişi isterse akdi feshedebilir. Hak sahibi hayattayken hüküm bu şekildedir. Ancak bu hakka sahip kişinin vefat etmesi durumunda söz konusu hakkın, vârislerine intikal edip etmeyeceği hususu ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise akdin yürürlüğü için son derece önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu hakkın akıbetinin ne olacağı belirlenmemesi, akdin sonuçlanmasında etki ettiği için taraflar arasında nizâa sebep olmaktadır. İşte İslam hukuku, bu tür nizâların önünü kapatmak için hakların vârislere intikaline yönelik de hükümler koymuştur. Bu tür hükümlerin bilinmesi ile insanlar arasında meydana gelmesi muhtemel nizâları engelleyeceği düşüncesi, bu tür hükümlerin toplu olarak tespit edilmesini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, kişinin İslam eşya ve borçlar hukuku sahasına giren haklarının vârislere intikal edip etmediği hususunda Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde dile getirilen temel görüşlerin analiz edilmesi, izlenen yöntemin ve temel kriterlerin tespit edilmesidir.

1.3. ARAŞTIRMANIN TAKDİMİ

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu ve sınırlandırılması, araştırmanın önemi ve amacı, araştırmanın takdimi ve araştırmanın yöntemi ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde konunun daha iyi anlaşılması için hak kavramının tanımı ve hakların tasnifi ele alındı. Hak kavramının tanımı kısmında hem sözlük hem de terim anlamlarına değinildi. Hakların tasnifinde ise hak ile ilgili yapılmış belli başlı ayrımlar ele alınmış olup örnekler ile desteklenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise İslam Eşya ve Borçlar Hukuku sahasına dahil olan hakların vârislere intikali konusu ele alındı. Konu, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerin ittifakı ve ihtilafı esas alınarak vârislere intikali hususunda ittifak edilen haklar ve vârislere intikali hususunda ihtilaf edilen haklar şeklinde iki ayrı başlık altında incelendi. Birinci başlık altında hem vârislere intikali ittifakla mümkün görülen haklara hem de vârislere intikali ittifakla mümkün görülmeyen haklara yer verildi. Bu başlık altında rehin akdinden doğan haklar, hapis hakkı, ayıp muhayyerliği, ta'yin muhayyerliği, vasıf muhayyerliği, nakit muhayyerliği, meclis muhayyerliği, fuzûli akdine icazet muhayyerliği hakları, alacak hakları ve irtifak haklarına değinildi. İkinci başlık altında ise vârislere intikali hususunda mezheplerin ihtilaf ettikleri haklar incelendi. Bu başlık altında, şuf'a hakkı, şart ve görme muhayyerliği hakları, hibe akdinden doğan haklar, vasiyet akdinden doğan haklar, vâde hakkı ve menfaat hakkı ele alındı.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezimizde kullanılan temel yöntemler araştırma, inceleme, tahlil ve karşılaştırma yöntemleridir. Bu yöntemlerin tercih edilmesinin sebebi, mezheplerin konuya yaklaşım farklılıkların tespit edilmesini sağlamaktır. Tezde en çok başvurulan yöntemler bunlar olmakla beraber gerekli yerlerde örneklendirme yöntemine de başvurulmuştur. Bu yöntemler, konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşüncesi sebebiyle tercih edilmiştir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA HAK KAVRAMI

2.1. İSLAM HUKUKUNDA HAK KAVRAMININ TANIMI

Hak kavramı, diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da en temel kavramların başında gelir. Hak kavramı, kendisinde barındırdığı farklı anlamlardan ötürü İslam hukukunda efradını câmi ağyarını mâni, kapsayıcı bir tanıma rastlamak mümkün değildir. Genellikle farklı konular altında farklı tanımlar yapılmıştır.[1]

İslam hukukunda yapılan hak kavramının terim anlamlarının daha iyi özümsenmesi için hak kelimesinin sözlükteki manasının detaylı bir şekilde incelenmesi gerekir. Sözlük manalarının incelenmesinin bir başka önemi ise İslam hukukundaki terim anlamının arka planını göstermesidir. Bundan dolayı hak kelimesinin terim anlamına geçilmeden evvel sözlük anlamı incelenecektir.

2.1.1. Sözlük Anlamı

Hak kavramı, sözlükte şu manalara gelmektedir:

a. Çoğulu hukuk ve hikâk olan hak kavramı sözlükte bâtılın zıddı, doğru ve gerçek manalarına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de 247 yerde geçen hak kavramı, ayetlerin ekseriyetinde bâtılın zıddı manasında kullanılmıştır. Örneğin **وَلا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ** *"hakkı(doğruyu), bâtıla karıştırmayın"*[2] *ve* **وَجاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِ** *"ölüm sarhoşluğu gerçekten geldiğinde"*[3] ayetlerinde hak kelimesi bâtılın zıddı, doğru ve gerçek manalarında kullanılmıştır. Hak kavramının belirtilen manalarına istinaden Peygamber Efendimiz (sav)'in emrettikleri ve Kur'ân'dan getirdikleri şeyler de hak olarak ifade edilmiştir.[4]

b. Hak kavramının kullanıldığı manalarından biri de inkârı mümkün olmayan sabit olan, vacip olan anlamıdır. Hak kelimesinin bu şekilde kullanımı Kur'ân-ı Kerîm'de de karşımıza çıkmaktadır. **وَلكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذابِ عَلَى الْكافِرِينَ** *"ancak azap*

---

[1] Hasan Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), 33-34.
[2] el-Bakara, 2/40.
[3] el-Kâf, 50/19.
[4] Ebü'l-Fazl Muhammed b Mükerrem b Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut : Dâru Sadır, 1414), 10/49-50; Ebû Nasr İsmail b Hammad Cevheri, *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1407), 4/1460; Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b Yakub b Muhammed Firuzabadi, *el-Kamusü'l-muhit* (Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 874; Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed b Muhammed Zebidi, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: Daru'l-Hidaye, 1385), 25/166; Mustafa Çağrıcı, "Hak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/137; Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Taʿrîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403), 89.

hükmü kafirler için hak oldu"[5] ayetinde geçen hak kelimesi sabit olma, vacip olma (zorunlu ve sabit olma) manasını ifade etmektedir.[6]

c. Hak kavramı Allah'ın isimlerinden veya sıfatlarından biri olarak da kullanılmaktır. Buna misal olarak Kur'ân-ı Kerîm'de ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُم﴾ "Eğer Hak, onları arzularına uysaydı"[7]ayeti verilmektedir. Nitekim Allah bu ayette kendisini "el-Hak" olarak zikretmiştir. Bu kullanıma binaen el-Hak isminin Allah'ın esmasından olduğu kabul edilir.[8]

d. Hak kavramının sözlükte kullanıldığı bir başka manası ise mutabakat ve muvafakat manalarıdır. Klasik sözlüklerde mutabakat ve muvafakat manalarının, hak kavramının asıl manası olduğu ifade edilmektedir.[9]

Hak kavramı, yukarıda bahsedilen anlamları dışında, Allah'ın fiilleri (ölümün ve dirilmenin hak oluşu gibi), adalet, İslam, mal, milk, ölüm, vâkıâya uygun hüküm, kesin, kişi haklarından bir hak gibi birçok anlamda da kullanılmaktadır.[10]

2.1.2. Terim Anlamı

İslam hukuku literatürü incelendiğinde fukahâ tarafından hak kavramının her şeye şâmil tanımının yapılmadığı görülmektedir. Kapsayıcı bir manadan ziyade farklı konular altında farklı tanımlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Hatta fukahânın konuya farklı yönlerden yaklaşımlarından dolayı aynı konuda bile farklı hak kullanımına rastlamak mümkündür.[11]

İslam hukukunda kullanıldığı yere göre farklı anlamlara gelen hak kavramına şu örnekler verilebilir:[12]

---

[5] ez-Zümer, 39/71.

[6] Firuzabadi, *el-Kamusü'l-muhit*, 874; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 10/50; Zebidi, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 25/167; Cevheri, *es-Sıhâh*, 4/1461; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Ragıb el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1992), 246; Çağrıcı, "Hak", 15/137; Cürcânî, *et-Taʿrîfât*, 89.

[7] el-Mü'minûn, 23/71.

[8] İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 10/50; Firuzabadi, *el-Kamusü'l-muhit*, 874; Zebidi, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 25/166-169; el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân*, 246; Çağrıcı, "Hak", 15/137; Cürcânî, *et-Taʿrîfât*, 89.

[9] Zebidi, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 25/166; el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân*, 246; Çağrıcı, "Hak", 15/137; Cürcânî, *et-Taʿrîfât*, 89.

[10] Zebidi, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, 25/166-172; el-İsfahani, *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân*, 246; Cürcânî, *et-Taʿrîfât*, 89-90.

[11] Ali el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami* (Mısır: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1416/1996), 7; Fethî Dirînî, *el-Hak ve'l--Medâ sultani'd-devle fî takyîdih* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405), 185.

[12] Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fikhiyye* (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkāf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1404), 18/10-11; Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 38-41.

a) Hak kavramı, irtifak manasında kullanılmıştır. Örneğin hak kelimesi "hakku'l-akar" terkibinde kullanıldığında o akara ait irtifak haklarını ya da buna benzer yetkileri ifade eder.
b) Hak kavramı, akara sahip olmanın ortaya çıkardığı yetkiler anlamında kullanılmıştır. Bu anlamdaki kullanıma şuf'a hakkı örnek verilebilir. Nitekim şuf'a hakkı, sahip olunan akardan dolayı elde edilmektedir.
c) Hak kavramı, akdin doğurduğu yetki anlamında kullanılmıştır. Örneğin satım akdinde her iki taraf için hem borç hem de hak sabit olmaktadır. Söz konusu akitte müşteri için mebiî teslim alma hakkı ve semeni teslim etme borcu, satıcı için ise semeni teslim alma hakkı ve mebiî teslim etme borcu sabit olmaktadır.
d) Hak kavramı, malî ve malî olmayan hakların ifade edilmesinde kullanılmıştır. Nitekim malını peşin semen karşılığında satıp daha sonra bunu müeccel hale getiren kişinin yaptığı işlem caiz görülmüştür. Caiz görülmesinin nedeni, kişinin bu hakka sahip olması olarak ifade edilmektedir. İşte burada kişinin sahip olduğu bu hak, mali olmayan yetki manasında kullanılmıştır.
e) Hak kavramı, mücerret yetkilerin ifade edilmesinde de kullanılmıştır. Bu kullanıma da muhayyerlik ve boşanma hakları örnek verilebilir.

İslam borçlar hukuku özelinde bir hak tanımı için Çağdaş İslam hukukçularından olan Fethî ed-Dirinî'nin yaptığı tanım esas alınabilir. Dirinî'ye göre hak, "şer'in belirli bir yararı gerçekleştirmek üzere başkasından bir ifanın gerekmesi veya bir şey üzerinde bir yetki şeklinde benimsediği bir aidiyet"[13] şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanımın İslam borçlar hukuku özelinde kapsayıcı bir tanım olduğu söylenebilir. Başkasından bir ifa gerektiren haklara alacak hakları, bir şey üzerindeki yetki kısmına muhayyerlik hakları örnek gösterilebilir.

2.2. İSLAM HUKUKUNDA HAKLARIN TASNİFİ

Hak kavramı tanımı ele alınırken işaret edildiği üzere klasik eserlerde, hak ile ilgili derli toplu bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Hak ile ilgili bilgiler, farklı konu ve meseleler altında ele alınmıştır. Hakların tasnifi konusunda da durum böyledir. Yani haklar, derli toplu ve kapsayıcı bir tasnife tabi tutulmamış olup çeşitli konularda farklı açılardan birtakım tasnifler yapılmıştır. Modern dönem İslam hukukçuları ise

[13] Dirînî, *el-Hak ve'l--Medâ sultani'd-devle fî takyîdih*, 193; Ali Bardakoğlu, "Hak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15/141.

klasik eserlerde farklı konular altında ele alınan hak ile ilgili bilgiler ışığında değişik açılardan birtakım tasnifler yapmışlardır.[14]

Yapılan tasniflerden bazıları şunlardır:

2.2.1. Allah Hakkı – Kul Hakkı

Allah hakkı - kul hakkı tasnifi, hakkın sahibi veya hakka ait yararının insana mı kamuya mı ait olduğu veyahut hakkın kişiler tarafından düşürülüp düşürülmeyeceği gibi durumlar esas alınarak yapılan bir tasniftir. Bu tasnife göre haklar, Allah hakkı, kul hakkı ve karma haklar olmak üzere üç çeşittir.[15]

2.2.1.1. Allah Hakkı

Allah hakkı, kamu hakkı olarak da ifade edilmektedir. Kamu hakkı olarak ifade edilmesi söz konusu hakkın sağladığı yarar bir veya birkaç kişiye hasrolunmayıp bütün insanları kapsaması nedeniyledir. Ancak Allah hakkı, Allah'a yaklaşma amacıyla yapılan kulluk görevlerini de kapsadığı için kamu hakkından daha kapsamlı olmaktadır. Netice olarak Allah hakkı hem kulluk görevlerini hem de kamu haklarını kapsamaktadır.[16]

Kulluk görevi olan haklara, namaz, oruç, zekât, cihat, iyiliği emretme kötülükten nehyetme gibi Allah'ın insanları sorumlu tuttuğu her şey örnek gösterilebilir. Kamu haklarına ise zina, hırsızlık, kazf haddi cezaların uygulanması, mescit, yol gibi herkesin kullandığı ortak alanların korunması vb. haklar dahil olmaktadır.[17]

Allah hakları, Allah hakkı olması hasebiyle birtakım hükümler barındırmaktadır. Barındığı hükümler ise şunlardır:[18]

---

[14] Bardakoğlu, "Hak", 15/142.

[15] Bedruddîn Muhammed b. Bahâdir Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-Kavâid* (Kuveyt: Vizaratü'l-Evkâf, 1405), 2/58-65; Ebû ʿAbbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdrîs Karâfî, *el-Furûk envâr'ul-burûk fî envâi'l-furûk* (b.y.: ʿÂlemü'l-Kütüb, ts.), 1/157; Ahmed b. Ebî Saîd b. Abdillâh (Ubeydillâh) el-Leknevî Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr* (Karaçi: Mektebetü'l-Büşra, 1433/2011), 2/106-107; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983), 2/104; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu* (Dımaşk: Daru'l-Fikr, 1985), 4/13.

[16] Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-Kavâid*, 2/59; Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/105-109; Karâfî, *el-Furûḳ*, 1/157; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, 2/104; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/13.

[17] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/108-109; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, 2/104; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/13.

[18] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/14.

a) Allah haklarının af veya sulh yoluyla düşürülmesi mümkün değildir.[19] Örneğin zina yapan bir kadına uygulanması gereken had cezasının, kocasının affetmesiyle düşürülmesi mümkün değildir.
b) Allah haklarının değiştirilmesi mümkün değildir. Örneğin ilk defa hırsızlık yapan bir kimsenin eli yerine ayağının kesilmesi caiz değildir. Çünkü ilk defa hırsızlık yapan bir kimsenin cezası, elin kesilmesidir. El yerine ayağın kesilmesinde cezanın değiştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu ise mümkün değildir.
c) Allah haklarını çiğneyen kimseye gereken dünyevi cezaların verilebilmesi için herhangi bir kimsenin dava açması beklemeksizin hâkim tarafından dava açılabilir. Nitekim kul haklarının ihlal edene gereken cezanın uygulanabilmesi için kişi tarafından dava açılması gerekmektedir.
d) Allah haklarını çiğneyen kimseye gereken dünyevî cezalar ancak hâkim tarafından verilir ve uygulattırılır. Bu nedenle kendisine iftira atılan kimse, kazf haddini kendisi uygulayamaz.
e) Allah hakları mirasa konu olmamaktadır.[20] Örneğin namaz, zekât, hac gibi ibadet borcu olan bir kimse vefat ederse bu borçları vârislerine intikal etmez. Yani vârisler, söz konusu borçların ödenmesinden sorumlu tutulmazlar. Ancak kişi ölmeden önce hac veya zekât gibi borçlarının ödenmesini vasiyet etmiş ise vârislerin, bu vasiyeti malının üçte bir oranında yerine getirmesi gerekir. Örneğin zina haddi cezasına almış bir kişi ceza uygulanmadan önce vefat ederse bu ceza vârislerine intikal edip de vârislerine uygulanmaz.
f) Allah haklarının cezaları konusunda tedahül cereyan eder. Yani birkaç defa zina yapan kimseye sadece bir kere zina haddi cezası uygulanır. Yapılan zina sayısı kadar had cezası uygulanmaz.

2.2.1.2. Kul Hakkı

Kul hakkı, şahsî maslahatın korunmasını amaçlayan ve kişinin söz sahibi olduğu haklar demektir. Kul hakkı; emniyetin sağlanması, suçların engellenmesi, mal veya evladın korunması gibi genel hakları ve mülkiyet, semen ve mebiî teslim alma gibi özel hakları kapsamaktadır.[21]

---

[19] Karâfî, *el-Furûḳ*, 1/157; Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107.

[20] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107.

[21] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, 2/104; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/14.

Kul hakkının barındırdığı hükümler şunlardır:[22]

a) Kul hakkının, sahibi tarafından af, sulh, ibra veya ibaha yoluyla ıskatı mümkündür.[23]
b) Kul hakları, mirasa konu olup vârislere intikal edebilen haklardandır.[24]
c) Kul haklarında tedahül söz konusu olmamaktadır. Yani her kul hakkı ihlaline ayrı ayrı ceza gerekmektedir.
d) Kul hakkı ihlali durumunda suçluya ceza verilebilmesi için hak sahibinin veya velisinin suçluyu şikâyet etmesi gerekir. Aksi takdirde suçlu için herhangi bir işlem yapılamamaktadır.
e) Kul hakları ta'lil esası üzerine kuruludur. Yani kul haklarının illetleri akıl ile kavranılması mümkün olan haklardır.

2.2.1.3. Karma Haklar

Haklar içerisinde hâlis Allah hakkı ve hâlis kul hakkı bulunmaktadır. Ancak bütün hakların bu şekilde tasnifi mümkün değildir. Çünkü bazı hakların hem Allah hakkına hem de kul hakkına bakan yönü bulunmaktadır. İşte bu tür haklar, karma haklar veya müşterek haklar şeklinde isimlendirilmektedir. Karma haklar da Allah hakkının ağır bastığı karma haklar ve kul hakkının ağır bastığı karma haklar şeklinde ikiye ayrılmaktadır.[25]

2.2.1.3.1. Allah Hakkının Ağır Bastığı Karma Haklar

Bu gruptaki haklar hem Allah hem de kul hakkının bazı hükümlerini barındırmakla beraber Allah hakkının ağır bastığı haklardır.[26]

Bu tür hakka, boşanan kadının iddet beklemesi örnek verilebilir. İddet, hem Allah hakkı hem de kul hakkı açısından maslahat barındırır. İddet, genel olarak toplumda neseplerin karışmasını önlediği için Allah haklarına, boşanma sonrasında doğacak olan çocuğunun nesebinin karışmasını önlediği için de kul haklarına benzemektedir. Ancak Allah hakkı daha ağır basmaktadır. Çünkü bir tarafta (kul hakkı açısından)

---

[22] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/14.
[23] Karâfî, *el-Furûḳ*, 1/157; Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, 2/104.
[24] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/108.
[25] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, 2/104; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/15.
[26] Karâfî, *el-Furûḳ*, 1/157; Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107; İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr*, 2/104.

sadece bir kişinin zararı önlenmiş olurken diğer taraftan (Allah hakkı açısından) toplumun zararı önlenmiş olmaktadır. Toplumun zararı ise kişinin zararından daha büyüktür. Bu nedenle iddet, Allah hakkının ağır bastığı karma haklar grubuna dahil edilmektedir. Bu tür karma haklarda, Allah hakkı ağır bastığı için Allah haklarına ait hükümler geçerli olmaktadır. [27]

2.2.1.3.2. Kul Hakkının Ağır Bastığı Karma Haklar

Bu gruptaki haklar hem Allah hakkını hem de kul hakkının bazı hükümlerini barındırmakla beraber kul hakkının ağır bastığı haklardır.[28]

Bu tür hakka, öldürülen kişinin velisi için sabit olan kısas hakkı örnek verilebilir. Kısas hakkının hem Allah hakkına hem de kul hakkına bakan yönü bulunmaktadır. Allah hakkına bakan yönü, kısasın uygulanması ile toplumun fesattan kurtulmasıdır. Kul hakkına bakan yönü ise kısasın uygulanması ile öldürülen kişinin ailesinin öfkesinin dinmesi ve bir nebze de olsa aile bireylerinin rahatlamaları söz konusu olmaktadır. Ayrıca her şeyden önce bütün insanların yaşama hakkı vardır. Yaşama hakkı Allah tarafından bahşedilmiştir. Hiç kimse bu hakkı gayrı meşru yollar ile bir insanın elinden alamaz. Bir kimse birini öldürdüğü vakit kısas cezasına çarptırılır. Haksız yere birinin öldürülmesi her ne kadar toplumu da etkilese daha çok maktulün ailesini etkilemektedir. Bu nedenle kısas hakkı, kul hakkının ağır bastığı karma haklar grubuna dahil edilmektedir. Bu tür karma haklarda, kul hakkı ağır bastığı için kul hakkı hükümleri uygulanmaktadır.[29]

2.2.2. Ayna İlişkin Haklar – Zimmete İlişkin Haklar

Hakların bir başka tasnifi de hakların ilişkin olduğu kaynağa göre yapılan tasniftir. Bu tasnife göre haklar, ayna ilişkin haklar ve zimmete ilişkin haklar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu tasnifin esas amacı mevcut olan hakları bütüncül olarak göstermek değildir. Asıl amaç hakların öncelik sırasına göre sıra düzenini tespit etmektir. Bu tasnif, daha çok alacak haklarında söz konusu olmaktadır. Zimmette sabit olan alacak hakları ile ayn ile ilgili olan alacak hakları öncelik sırasına göre birbirinden ayrışmaktadır. Ayna ilişkin alacak hakları, zimmete ilişkin alacak haklarından önceliklidir. Buna göre vefat eden kişinin terekesinden ilk önce ayna ilişkin borçların

[27] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/15.
[28] Karâfî, *el-Furûḳ*, 1/157; Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107.
[29] Molla Cîven, *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*, 2/107-108; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/15.

ödenmesi gerekir. Daha sonra zimmete ilişkin borçların ödenmesi gerekir. Bu nedenle alacak hakkına karşılık rehin alan kişi diğer normal alacaklılardan öncelikli olur. Çünkü rehin ile teminat altına alınan alacak hakkı ayna ilişkin bir haktır.[30]

2.2.2.1. Ayna İlişkin Haklar

Ayn, mevcut, belli ve somut varlık demektir. Söz konusu varlığa (ayn) ilişkin haklara ayna ilişkin haklar denilmektedir. Bir mal üzerindeki mülkiyet hakkı, icâre akdinde ortaya çıkan kullanım hakkı, rehin akdinde sabit olan hapis hakkı, hidâne hakkı, velâyet hakkı gibi haklar ayna ilişkin haklar grubuna dahil olmaktadır. Zira bu haklar ayn üzerine kurulu haklardır. Ayrıca bu tür hakların varlığı borçlu bir kişinin varlığına bağlı olmayıp aynın varlığına bağlıdır.[31]

Ayna ilişkin haklar, ayna bağlı olması hasebiyle birtakım özellikler barındırmaktadır. Onlardan bazıları şunlardır:[32]

a) Ayna bağlı hakka sahip kişi için tetebbu' hakkı sabit olmaktadır. Yani bir adamın malı gasp edilse ve gasp eden kişi malı başkasına satsa, malı çalınan kişi, gasp edilen malını satın alana karşı hak iddiasında bulunabilir. Çünkü malı çalınan kişinin, o mal üzerinde kurulu ayna bağlı bir hakkı vardı. Ayna bağlı haklar, aynın varlığına bağlıdır. Ayn var olduğu sürece kimin elindeyse o kişiye karşı hak iddiasında bulunabilir. Eğer ayn telef olursa ayna bağlı alacak hakkı zimmete intikal eder. Artık aynın misli veya kıymeti zimmette borç olarak sabit olur.
b) Ayna bağlı haklara sahip kişi, konunun girişinde de işaret edildiği üzere zimmete bağlı haklara sahip kişiye göre önceliklidir.
c) Ayna bağlı haklar, aynın helak olması ile sâkıt olmaktadır. Örneğin bir akitte ayn (mebîî) helak olursa akit bâtıl olup müşterinin mebiî teslim alma hakkı sâkıt olmaktadır.

2.2.2.2. Zimmete İlişkin Haklar

Zimmet, kişinin birtakım hakları elde etmesini ve borçlanabilmesini sağlayan bir niteliktir.[33] Zimmet üzerine kurulan ya da başka bir ifade ile zimmette sabit olan haklara, zimmete ilişkin haklar denilmektedir. Bahse konu haklar genellikle borç

[30] Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 132-133.
[31] el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*, 14-15; Bardakoğlu, "Hak", 15/144.
[32] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/20; el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*, 16-17.
[33] Eyyüp Said Kaya - Hasan Hacak, "Zimmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/425.

ilişkilerinde cereyan etmektedir. Borç ilişkilerinde bir tarafın borcunu ödemesi diğer tarafın da hakkını elde etmesi söz konusu olmaktadır. Örneğin bir satım akdi sonucunda müşterinin semeni teslim etme borcu, satıcının ise semeni teslim alma hakkı doğmaktadır. Söz konusu borç ve haklar zimmette sabit olmaktadır. Bu nedenle bu tür haklar zimmete ilişkin haklar şeklinde ifade edilmektedir. Evlilikte karı kocanın birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları da örnek olarak gösterilebilir. Çünkü eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları belirli bir varlık üzerine sabit olmayıp zimmette sabit olmaktadır.[34]

Zimmete ilişkin haklarda, ayna ilişkin hakların aksine tetebbu' hakkı sabit olmamaktadır.[35] Çünkü bu tür haklar zimmette sabit olmaktadır. Örneğin Ali'den alacağı olan Ahmet, alacak hakkını havale, kefalet gibi durumlar dışında sadece Ali'den talep edebilir.

2.2.3. Mücerret Haklar – Müteekkit Haklar

Bu tasnif hakların mirasa konu olup olmadığı, telefi halinde tazminin gerekip gerekmeyeceği ve hakkın başlangıç ve kuruluş anındaki kuvvet derecesi esas alınarak yapılan bir ayrımdır.[36]

2.2.3.1. Mücerret Haklar

Mücerret hak, bir mahal üzerinde teekküd etmemiş ve milk niteliği taşımayan haklar demektir.[37] Bu tür haklar zayıf haklar olarak da isimlendirilmektedir. Bu tür haklar sahibine sadece, başkasına ait bir mal üzerinde irade kullanma yetkisi vermektedir. Ancak bir hak başlangıçta mücerret iken daha sonra müteekkit hakka dönüşebilir.

Mücerret hakların özellikleri şunlardır:[38]

a) Mücerret haklar, herhangi mahal üzerine teekküd etmedikleri için bedel karşılığında devredilmesi mümkün değildir. Şuf'a hakkını bu çerçevede ele aldığımızda, şuf'a hakkı mücerret bir hak olduğu için bedel karşılığında satılması caiz değildir.
b) Mücerret hakların itlafı tazmin gerektirmez. Zira tazmin, bir nevi bedeldir. Mücerret hakların da bedel açısından bir karşılığı bulunmamaktadır.

---

[34] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/19; Bardakoğlu, "Hak", 15/144.
[35] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/19.
[36] Bardakoğlu, "Hak", 15/145.
[37] el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*, 9.
[38] Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 127.

c) Mücerret haklar, mirasa konu olmamaktadır. Bu nedenle bir kimsenin sahip olduğu mücerret hakları, kişinin vefatıyla birlikte ortadan kalkmaktadır. Ölenin vârisleri söz konusu mücerret haklara sahip olamamaktadır.

Bu tür haklara şufa hakkı, hibeden rücu etme hakkı, vârislerin ve kendisine vasiyet edilen kişinin taksim öncesi tereke üzerindeki hakları, şart, görme gibi muhayyerlik hakları örnek verilebilir.[39]

2.2.3.2. Müteekkit Haklar

Müteekkit hak, milk grubunda dahil olmamakla beraber milke yakın olan yani maliki için milkin sağladığı yetkilere yakın yetki sağlayan ve bir mahal üzerinde teekküd etmiş haklar demektir.[40] Bu haklar, mütekarrir hak olarak da isimlendirilmektedir

Müteekkit hakların özellikleri şunlardır:[41]

a) Müteekkit haklar mücerret hakların aksine bedel karşılığında devredilmesi mümkündür.
b) Müteekkit hakların itlafı tazmin gerektirir.
c) Müteekkit haklar, mirasa konu olup ölenin varislerine intikal etmektedir.

Bu tür haklara rehin alan kimsenin rehin üzerindeki hakkı, elde edilen ganimetlerin paylaşımından önce savaşa katılanların ganimet üzerindeki hakları, ayıp muhayyerlik hakkı, kısas hakkı gibi haklar örnek verilebilir.[42]

2.2.4. Mâlî Hak – Şahsî Hak

Hakların bir başka tasnifi de mala veya şahsa ait olup olmadığına göre yapılan tasniftir. Bu tür tasnif, mâlî hak-şahsî hak şeklinde isimlendirilmiştir.

2.2.4.1. Mâlî Hak

Mâlî hak, genel olarak mal ve malın menfaati ile ilgili olan hakların ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Bu tür haklara satıcının semen üzerindeki hakkı,

[39] el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*, 9.
[40] Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 18/44.
[41] Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 127.
[42] el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*, 9; Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 127-128.

müşterinin mebii üzerindeki hakkı, kiracının kiraladığı ayn üzerindeki hakkı, irtifak hakları, alacak hakları gibi haklar örnek olarak gösterilebilir.[43]

2.2.4.2. Şahsî Hak

Şahsî hak, mâlî değeri olmayan ve kişinin şahsına ait olan haklardır.[44] Bu tür haklara mâlî olmayan haklar da denilmektedir. Kısas hakkı, hidâne hakkı, velâyet hakkı, boşama hakkı gibi haklar kişinin şahsına dönük haklar olduğu için şahsî hak grubunda değerlendirilmiştir.

[43] Ali el-Hafîf, *el-Hak ve'z-Zimme* (Mısır: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1431), 74; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/18.
[44] el-Hafîfi, *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*, 10.

3. İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM EŞYA VE BORÇLAR HUKUKUNDA HAKLARIN VÂRİSLERE İNTİKALİ

İnsan dünyada, miras, çalışma, hibe vb. yollarla birtakım hakları elde eder. Bu haklar mal veya mala bağlı haklar olabileceği gibi kişiye bağlı haklar da olabilir. İnsan elde ettiği haklardan hayatı boyunca istifade eder. Kişi vefat ettikten sonra kendisine ait hakların ekseriyetinin vârislerine intikal edeceği konusunda fukâha arasında ittifak vardır. Fakat bazı hakların intikali konusunda ihtilaf edilmiştir. Genel olarak bu ihtilafın sebebi, mûrise ait olan hakların şahsına mı yoksa malına mı ait olduğudur. Bir hakkı bazı fakihler mala bağlı olduğunu savunurken diğer fakihler sadece şahsa bağlı olduğunu savunmuştur. Bu hakkı mala bağlı olarak kabul edenler vârislere intikalini mümkün görürlerken şahsa bağlı olarak kabul edenler vârislere intikalini mümkün görmezler. Genel olarak ihtilafın asıl sebebi bu olsa da farklı konularda farklı sebepler de zikredilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde konunun kapsamlı olmasından dolayı ölenin bütün hakları ele alınmayacak olup sadece İslam Eşya ve Borçlar hukukuna ilişkin hakları incelenecektir. Bu haklar, fukahânın vârislere intikali hususunda ittifak ve ihtilaf ettiği haklar şeklinde delilleriyle birlikte ele alınacaktır.

3.1. VÂRİSLERE İNTİKALİ HUSUSUNDA İTTİFAK EDİLEN HAKLAR

Bazı hakların vârislere intikal edip etmeyeceği hususunda fukahâ arasında ittifak vardır. Bu haklar tespit edebildiğimiz kadarıyla rehin akdinden doğan haklar, hapis hakkı, ayıp muhayyerliği, ta'yin muhayyerliği, vasıf muhayyerliği, nakit muhayyerliği, meclis muhayyerliği, fuzûlî akdine icazet muhayyerliği hakları, irtifak hakları ve alacak haklarından oluşmaktadır.

3.1.1. Rehin Akdi

3.1.1.1. Rehin Akdinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Rehin sözlükte, sabit olma, devamlı olma ve bir şeyi, bir mal veya mal dışındaki bir şey sebebiyle hapsetmek anlamlarına gelmektedir.[45] Kur'ân-ı Kerîm'de "Her nefis yaptıklarına karşılık tutulan bir rehindir"[46] şeklinde buyrulan ayette rehin kelimesi

[45] Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire* (Kahire: Hayriyye Matbaâ, 1322/1904), 1/225; Şemsüddîn Muhammed b. ʿAbdillah el-Mısrî ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî ʿala muhtasari'l-Hırakî* (b.y.: Dâru'l-ʿUbeykân, 1413/1993), 4/25; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985), 7/5; Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, ts.), 4/412; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 3/137.

[46] Müddessir 74/38.

bir şey sebebiyle hapsetmek anlamında kullanılmıştır. Ayette rehin tutulmanın nedeni mal dışındaki bir sebep gösterilmiştir ki bu da kişinin işlediği günahlardır.[47] Bu günahlarının hesabı ödendikten sonra rehin çözülmüş olacaktır. Kişi burada bir nevi borcunu ödemiş olmaktadır. Aşağıda da anlatılacağı üzere borcun ifası ile rehin akdi de son bulmaktadır.

Rehin kelimesinin terim anlamı, meşru bir alacağın îfasını bir mal ile güvence altına almak için yapılan bir teminat sözleşmesidir.[48] Bu teminat sözleşmesinde kişi alacağına karşılık, kendisine borçlu olan kişiden rızasına dayalı olarak bir malı rehin alır. Bizâtihi kendisi alabileceği gibi iki tarafın uygun gördüğü üçüncü kişiye de teslim edilebilir.[49] Rehin veren kişiye râhin, rehin alan kişiye mürtehin, kendisi sebebiyle rehin alınan hakka merhûn bih ve rehin olarak verilen mala merhûn veya rehin denilmektedir.[50]

Her akdin sahih olması için birtakım şartları barındırması gerektiği gibi rehin akdinin de sahih olabilmesi için birtakım şartları hâiz olması gerekir. Rehin akdinin teşekkülü için gerekli olan şartlar şunlardır:[51]

a) Karşılıklı rızaya dayalı icap ve kabulün olması gerekir.
b) Rehnin teslim alınması gerekir. Îcap ve kabulden sonra teslimden önce her iki taraf da muhayyerlik hakkına sahiptir. Her iki tarafın akdi bozma yetkisi vardır. Bu da gösteriyor ki rehin akdinde teslimden önce taraflar için bir bağlayıcılık söz konusu değildir. İstemeleri halinde akdi feshedebilirler. Ama mürtehin, rehini teslim aldıktan sonra akit münakit olur. Akit gerçekleştikten sonra râhin için lâzım (bağlayıcı) olurken mürtehin için bağlayıcı olmaz. Mürtehin isterse aldığı

[47] Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/225.
[48] Muhammed b. Ahmed ebî Sehl Şemsü'l-eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402), 21/63; Ebû ʿAbdullah Muhammed b. ʿAli el-Mâzerî, *Şerhu'-t-Telkin*, thk. Muhammed el-Muhtâr Es-Selâmî (Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2008), 3/331; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/412; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/225; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 7/5; Halit Çalış - Hasan Hacak, "Rehin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/538.
[49] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 7/5.
[50] Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 4/1108; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 7/5; Çalış - Hacak, "Rehin", 34/538.
[51] Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1406), 6/135-144; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/226-227; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 7/7-21; Çalış - Hacak, "Rehin", 34/538-539.

rehni, akdi feshederek râhine iade edebilir. Fakat Mâlikîlere[52] göre teslimin gerçekleşmesi akdin lüzûmu için şart değildir. Sadece îcap ve kabul ile akit tamamlanmış olur. Mâlikîler, rehnin teslim edilmesini tamamlayıcı şart olarak görmektedirler. Buna göre mürtehin, rehni talep ettiğinde rehni teslim etmesi için râhin icbâr edilir.

c) Tarafların yani râhin ve mürtehinin âkil ve mümeyyiz olması gerekir. Rehin akdinde tarafların bulûğ çağına ermiş olmaları şart değil. Bu sebeple mümeyyiz küçük ve sefih, veli/vasinin izni ile rehin alıp verebilir. Hanefîlere göre bu böyleyken Mâlikîler[53] ve Hanbelîlere göre mümeyyiz küçük ve sefih rehin alabilir ama veremez. Şâfiîlere[54] göre ise mümeyyiz küçük ve sefih, rehin akdinde hiçbir şekilde taraf olmazlar.

d) Merhûnun akit sırasında mevcut, teslimi mümkün ve İslam tarafından meşru görülen mallardan olması gerekir. Bu sebeple çıkacak mahsul, denizdeki balık gibi akit sırasında mevcut olmayan dolayısıyla da teslimi mümkün olmayan mallar; domuz ve şarap gibi İslam'ın mal olarak kabul görmediği mallar rehin olarak verilemez. Verilmesi halinde akit bâtıl olur.[55]

e) Merhûnun bih, merhûnun satılması ile îfası mümkün olan bir hak ve telef olması durumunda tazmine kâbil olması gerekir. Buna göre kısas hakkı için rehin alma/verme söz konusu olamaz. Çünkü merhûn ile kısas hakkının îfası mümkün değildir. Kısas hakkının îfası, katilin öldürülmesi veya affedilmesi ile mümkün olur.[56]

Zikredilen şartlar dahilinde kurulan rehin akdi, râhin için bağlayıcı olurken mürtehin için bağlayıcı olmaz. Mürtehin istediği zaman rehin akdini feshedip rehini sahibine teslim edebilir. Râhinin de rehin olarak verdiği malını kurtarmak (fekk) için borcunu îfa etmesi gerekir. Îfa ile rehin fekk edileceği gibi mürtehinin borcunu ibra etmesi veya alacağını râhine bağışlaması şeklinde de rehnin fekki gerçekleşir.[57]

---

[52] Mâzerî, *Şerhu'-t-Telkin*, 3/346; Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtûbî Endelusî İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktesid* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004), 4/57; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 7/8; Çalış - Hacak, "Rehin", 34/539.

[53] Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Karâfî, *ez-Zahîra* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, ts.), 8/78.

[54] er-Remlî Şemseddîn, *Nihâyetu'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 4/236-237.

[55] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/135.

[56] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/144.

[57] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 7/25.

3.1.1.2. Rehin Akdinden Doğan Hakların Vârislere İntikali

Rehin akdi kurulduktan sonra tarafların ölmesi sonucu rehin akdinden doğan borçlar ve haklar ile ilgili birtakım miras konuları ortaya çıkmaktadır. Râhinin ölmesi durumunda vârislerine borcun intikali söz konusu iken mürtehinin ölmesi halinde vârislerine hakkın intikali söz konusu olmaktadır. Çünkü rehin akdi ile râhin borç altına girerken mürtehin ise birtakım haklara sahip olmaktadır. Çalışmanın konusu hakların vârislere intikali olması hasebiyle râhine ait borcun vârislere intikali incelenmeyecek olup sadece mürtehinin vefat etmesi ile mürtehine ait hakların vârislerine intikali ele alınacaktır.

Rehin akdinde mürtehin için iki tür hak sabit olmaktadır:

Birincisi, borcun îfası için rehnin, borcun îfasına kadar mürtehinin veya iki tarafın razı olduğu üçüncü bir kişinin zilyetliğinde olmasını sağlayan hapis hakkıdır. Bu hakka sahip olan mürtehin, alacağını almadan rehni teslim etmeyebilir. Râhin rehin olarak verdiği malı satarak mürtehine olan borcunu ödemek maksadıyla da olsa mürtehinden rızası olmadan verdiği rehni alamaz ve mürtehini bu konuda zorlama hakkına da sahip değildir. Râhin, kendisi sebebiyle rehin verdiği borcu ödedikten sonra mürtehinin hapis hakkı ortadan kalkar.[58]

İkincisi ise öncelik hakkıdır. Mürtehin, râhinin borcunu ödememesi veya ölmesi halinde rehin olarak verdiği malın bedelinden borcun tahsil edilmesi konusunda alacaklılar arasında öncelik hakkına sahip olur. Râhin vefat ettikten sonra mürtehinin zilyetliğindeki mal satılır. Bu satılan malın bedelinden ilk önce mürtehinin alacakları ödenir. Mürtehinin alacakları ödenmeden diğer alacaklar ve vârisler, rehin üzerinden bir hak talebinde bulunamazlar.[59]

Mürtehinin vefat etmesi halinde mürtehine ait bu haklar, İslam hukukçuların çoğunluğuna göre iptal olmayıp vârislerine intikal eder.[60] Mürtehine ait bu hakların intikalini mümkün görmeleri, rehin akdinden doğan hakları, mala bağlı bir hak olarak kabul etmelerine dayandırdıkları söylenebilir. Çünkü rehin akdi, mal olan alacak

[58] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/145; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/145-146.
[59] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/145; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3/146-147.
[60] Serahsî, *el-Mebsût*, 21/80; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/151; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/427; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/230; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Mugnî* (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 4/216; Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *el-Muhezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiʿî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.), 2/89; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/334; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fikhiyye*, 11/208.

hakları üzerine kurulmaktadır. Mürtehine ait bu alacaklar, vârislere intikal ettiği gibi alacaklara bağlı rehin hakları da vârislere intikal etmelidir. Ayrıca rehin akdinde alacakların teminat altına alınması söz konusudur. Mürtehinin şahsına bağlı bir hak değildir. Mürtehinin vefat etmesi ile alacakların teminat altına alınma ihtiyacı ortadan kalkmaz. Rehin hakkının varoluş sebebi, alacağı teminat altına almak olduğundan bu hakkın vârislere geçmesi rehin akdinin ruhuna daha uygun düşer.

Rehin akdinde, taraflar arasında icap ve kabul gerçekleşip mürtehinin rehni teslim almadan önce ölmesi durumunda mürtehine ait bu hakların varislere intikali mevzusunda ihtilaf cereyan etmektedir. Bu ihtilaf, rehnin kabzından evvel akdin münakit olup olmadığına dayanmaktadır. Bu konuda iki görüş zikredilmiştir:

a) Rehin akdinin münakit olması için merhûnun kabzını şart koşan Hanefî[61], Şâfiî[62] ve Hanbelîlere[63] göre mürtehin, merhûnu teslim almadan önce vefat ederse rehin akdinden doğan haklar varislerine intikali etmez. Çünkü akit tamamlanmamıştır. Tamamlanmayan akitten hakların doğması ve vârislere intikali ise mümkün değildir.
b) Rehin akdinin münakit olması için îcap ve kabulü yeterli görüp merhûnun kabzını şart koşmayan Mâlikîlere göre mürtehin, merhûnu teslim almadan önce de vefat etse rehin akdi ile elde ettiği hakları vârislerine intikal eder.[64] Çünkü Mâlikîler, daha önce temas edildiği üzere rehin akdinde kabzı bağlayıcı bir şart olarak değil, tamamlayıcı bir şart olarak görmektedirler. Nitekim Mâlikî mezhebinde kabul görülen temel prensibe göre bütün akitler kabul ile münakit olur.[65] Bu nedenle rehin akdi kabul ile bağlayıcı olup bağlayıcılığı için kabza gerek duyulmamaktadır.

Rehin akdinin teşri kılınmasının sebebi, alacakların teminat altına alınması olduğundan İslam hukukçuların ekseriyetinin belirttiği üzere mürtehine ait hakların vârislerine intikalinin mümkün olması rehin akdinin ruhuna daha uygun olacaktır. Nitekim rehin akdinden doğan hakların intikali konusunda muhtelif görüş beyan eden de olmamıştır. Bir ihtilaftan söz edilecekse bu ihtilaf, sadece rehin akdinin münakit olması için gereken şartlarda ortaya çıkmaktadır. Genel olarak

[61] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/137.
[62] Şirâzî, *el-Muhezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfi'î*, 2/87.
[63] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/216.
[64] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/57.
[65] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/57.

incelendiğinde tamamlanmış bir rehin akdinden doğan hakların intikal edeceği hususunda İslam hukukçuları arasında ihtilaftan söz edilemez.

3.1.2. Hapis Hakkı

3.1.2.1. Hapis Hakkının Kavramsal Çerçevesi

Sözlükte "tutma"[66] anlamına gelen hapis ile hak kelimelerin terkibiyle meydana gelen hapis hakkı, İslam hukukunda satıcının, müşteriden semeni teslim alıncaya kadar satılan malı elinde tutma hakkını ifade etmek için kullanılmaktadır.[67] Hapis hakkı, satıcının mağdur olmaması için sabit olan bir haktır.[68] Zira bu hakkın bulunmaması durumunda satıcının, hak ettiği semeni teslim alma konusunda zorluk yaşama ihtimali bulunmaktadır.

Hapis hakkının satıcı lehine sabit olabilmesi için alacağının muaccel olması gerekir. Alacağının müeccel olması halinde hapis hakkı sabit olmamaktadır. Çünkü satıcının akit yaparken alacağı müeccel olarak kabul etmesi, semeni almadan önce mebiî teslim etmeyi kabul ettiği anlamına gelmektedir. Bu durumda ise hapis hakkı ortadan kalkar. Bu nedenle müeccel olarak kurulan akitte satıcı, akde konu olan mebiî, alacağın vâdesinin dolmasını beklemeksizin müşteriye teslim etmesi gerekir.[69]

Hapis hakkının sabit olabilmesi için akdin muaccel semen üzere kurulması gerektiği hususunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre satıcının, muaccel olan semeni teslim alıncaya kadar mebiî elinde tutup müşteriye teslim etmeme yani hapis hakkı mutlak olarak sabit olmaktadır.[70] Ancak Hanbelî mezhebinde hapis hakkı, semenin akit meclisinde mevcut olmama durumu ile kayıtlanmıştır.[71] Yani Hanbelî mezhebine göre semen, akit meclisinde mevcut değilse satıcının hapis hakkı söz konusu olmaktadır. Eğer semen akit meclisinde mevcut ise satıcı için hapis hakkı sabit olmamaktadır.

---

[66] İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 6/44.
[67] Bilal Aybakan, "Hapis Hakkı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/65.
[68] Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Maʿruf bi İbn Nuceym, *el-Eşbāh ve'n-nezāʾir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1999), 179.
[69] Aybakan, "Hapis Hakkı", 16/65.
[70] Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ʿale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412), 4/561; Şemseddîn, *Nihâyetu'l-muḥtâc,* 4/105; Mâzerî, *Şerhu'-t-Telkin,* 3/312; Ebû Zekeriyya Yaḥya b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmûʿ şerḥu'l-muhezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/343; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 2/474; Şirâzî Ebû İshak, *el-Muhezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfîʿî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.), 2/121.
[71] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/149.

3.1.2.2. Hapis Hakkının Vârislere İntikali

Hapis hakkına sahip kişi semeni teslim almadan vefat ederse sahip olduğu hapis hakkı, cumhurun ittifakı ile vârislerine intikal eder.[72] Vârisler de tıpkı mûris gibi semeni teslim alıncaya kadar mebiî elinde tutabilir. Müşteri tarafından semen ödenmesi ile hapis hakkı sona erer. Hapis hakkının vârislere intikalinin mümkün görülmesinin nedeni bu hakkın malî bir hak olarak kabul edilmesidir. Nitekim tüm mezheplere göre malî haklar, mirasa konu olmaktadır. İhtilaf ise hangi hakların malî olup olmadığı hususunda ortaya çıkmaktadır.

Hapis hakkının sabit olmasının asıl nedeni semeni teminat altına almaktır. Dolayısıyla hapis hakkı, doğrudan semen ile ilgili bir haktır. Şahsi bir hak değildir. Nasıl ki murisin ölümüyle alacak kategorisine dahil olan semen vârislere intikal ediyorsa semene ait hapis hakkının da vârislere intikal etmesi gerektiği ifade edilebilir. Bu konuda da zaten bir ihtilaftan söz edilmemektedir. İttifak ile hapis hakkı ölenin vârislerine intikal eder.

3.1.3. Ayıp Muhayyerliği

3.1.3.1. Ayıp Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Ayıp muhayyerliği: akdin taraflarından birinin, akit yapıldıktan sonra akdin konusunda (mebi'/semen) önceden var olan bir kusurun fark edilmesi ile akdi feshetme hakkına sahip olmasıdır. Bu muhayyerliğe sahip kişi dilerse malı iade eder dilerse malı aynı bedelle kusurlu haliyle kabul eder. Kusurundan dolayı malı satın aldığı kişiden herhangi bir ücret talebinde bulunma hakkına sahip değildir.[73] Ayıp muhayyerliğine sahip kişi, tercihini iade yönünde kullanmak istediği takdirde Şafiilere göre akdi hemen feshedip malı iade etmesi gerekirken; Hanefî ve Hanbelîlere göre malı kusurlu olarak kabul ettiğine dair bir emare görülmediği müddetçe akdi feshedip malı iade edebilir. Mâlikîler ise bu sürenin bir gün olduğunu

---

[72] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/762; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/149; Karâfî, *el-Furûḳ*, 3/277; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/265-266.

[73] ʿAbdülğanî b. Tâlib b. Hammâde Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1881/1298), 2/19-20; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/36-37; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/197; Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam Fi Şerh-i Gurer'ül Ahkam* (Daru İhyau'l-Kütübi'l-Arabi, ts.), 1/160; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/4; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/261; Mâzerî, *Şerhu't-Telkin*, 2/618; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/425; Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. ʿAbdillah er-Râmînî Burhânüddîn ed-Dımaşkî, *el-Mübdiʿ fî Şerhi'l-Mukniʿ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1997), 4/86.

ifade etmekle birlikte malı kusurlu haliyle kabul etmediğine dair yemin etmesi durumunda bu sürenin iki güne uzatılabileceğini ifade eder.[74]

Ayıp muhayyerliğine sahip kişi, malı teslim almadan satıcının elindeyken kusuru tespit etmesi durumunda akdi mahkemeye başvurmaksızın feshedebilir. Teslim alınmadan önceki hüküm ittifakla bu şekildedir. Ama malı teslim aldıktan sonra kusuru tespit etmesi halinde nasıl feshedileceği konusunda ihtilaf ortaya çıkmaktadır. Hanefîlere göre bu hakka sahip olan taraf ya karşı tarafın rızası ile ya da hâkime başvurarak akdi feshedebilir.[75] Aksi takdirde akdi feshedemez. Şâfiî ve Hanbelîler ise Hanefîlerin aksine karşı tarafın rızasının alınmasıyla veya hâkime başvurulmasına gerek kalmadan feshedeceğini açıklamasını yeterli görür.[76] Alınan malın iade edilebilmesi için muhayyerlik hakkının sâkıt olmaması, malda herhangi bir değişikliğin olmaması, karşı tarafın haberi olması ve malın tamamının iade edilmesi gerekir. [77]

Ayıp muhayyerliğinin sabit olması için gereken şartlar şunlardır:[78]

a) Kusurun, akitten önce veya akitten sonra ama teslimden önce meydana gelmiş olması,
b) Müşterinin akit anında veya malı kabzederken kusurdan haberdar olmaması,
c) Satıcının, malını satarken malının kusurdan hâli olma şartı ile akdi yapmamış olması,
d) Maldaki kusurun, akdin feshinden önce zâil olmaması gerekir.

Malı satın alan müşteri, yukardaki şartların oluşması durumunda satın aldığı kusurlu malı iade etme hakkına sahip olur. Bununla beraber bu hakkını kullanabilmesi için ayıp muhayyerliğini ıskat edecek durumların oluşmaması gerekir. Ayıp muhayyerliğini ıskat eden sebepler ise şunlardır:[79]

---

[74] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/70-71; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/263; H. Yunus Apaydın, "Muhayyerlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/28-29.
[75] Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/197.
[76] Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâʿ ʿan Metni'l-İknâʿ* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.), 3/218; Şemseddîn, *Nihâyetu'l-muḥtâc*, 4/47.
[77] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/70-71; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/265; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28-29.
[78] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/262.
[79] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/47; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/265-266; Abdürrezzâk Ahmed Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Beyrut: Daru İhyau Turasil Arabi, 1954), 4/182.

a) Müşterinin, maldaki kusuru fark ettikten sonra sarâhaten veya malı hibe etmesi gibi delâleten bu kusura rıza göstermesi,
b) Müşterinin, muhayyerlik hakkından feragat etmesi,
c) Malın zâyi olması veya müşteriden kaynaklı başka bir kusurun ortaya çıkması,
d) Malın müşterinin elinde çoğalması ile ayıp muhayyerliği hakkı sâkıt olur.

3.1.3.2. Ayıp Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Ayıp muhayyerliğine sahip kişi muhayyerlik hakkını kullanmadan ölürse bu hakkın vârislerine intikal etmesi konusunda fukahâ arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır. İttifakla bu hak ölenin varislerine geçer.[80] Çünkü bu hak doğrudan akdin konusu mal ile ilgilidir. Vefat eden kişi, malı satın alırken zımnen kusursuz olma şartı ile satın almıştır. Satın alınan malın kusursuz olarak teslim edilmesi gerekir. Kusursuz olarak malı teslim alma hakkı müşteri için sabit olduğu gibi müşterinin vefat etmesi ile aynı şekilde vârisler için de sabit olmaktadır.[81] Vâris, herhangi bir kusur tespit etmesi halinde muhayyerlik hakkını kullanarak malı satıcıya iade edebilir.

3.1.4. Ta'yin Muhayyerliği

3.1.4.1. Ta'yin Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Kıyemî[82] mallardan olup fiyatları ayrı ayrı belirlenmiş iki veya üç maldan birinin, müşteri tarafından seçilerek satın alınması veya satıcı tarafından seçilerek müşteriye teslim edilmesi şeklinde kurulan akitte oluşan muhayyerliğe ta'yin muhayyerliği denir.[83] Ta'yin muhayyerliği, satım veya bir bedel karşılığında kurulan hibe akdi gibi mâli muâvazalı akitlerde geçerli olur.[84]

Ta'yin muhayyerliğinin meşruiyeti konusunda fukahâ arasında ihtilaf edilmiştir. Şâfiîler, Hanbelîler ve Hanefîlerden İmam Züfer'e (ö.158/775) göre akdin konusu olan mal belirli olmadığı için ta'yin muhayyerliği ile akit kurulamaz. Zira akdin mahalli olan mebinin malum olması gerekir. Ta'yin muhayyerliği ile kurulan akitte

---

[80] Kemâlüddin Muhammed b.Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Lübnan: Daru'l-Fikr, 1389/1970), 6/318-319; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/3; Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/206; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/227; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 3/225; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/29.

[81] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/43; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/266-267.

[82] "Piyasada fiyat ve vasıf açısından benzeri bulunmayan mallara kiyemi mal denir."

[83] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/63; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/252; Muhammed Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'* (Karaçi: Mektebetü Mearifi'l-Kur'an, 2015), 2/927; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28.

[84] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/252.

ise satılan mal meçhuldür. Meçhul olanın satışı geçerli değildir.[85] İmam Züfer dışındaki Hanefî fakihler ile Mâlikîler ise ta'yin muhayyerliği ile kurulan akdin kural olarak geçersiz olacağını kabul etmekle birlikte insanların ihtiyaçlarını dikkate alarak istihsân ve maslahata binâen cevaz vermişlerdir. Zira piyasadan haberi olmayan insanların aldatılma ihtimali yüksektir. Bu muhayyerlik ile aldatılma ihtimalini en aza indirmek için alıcıya/satıcıya bir süre düşünme zamanı tahsis edilmiş olur.[86]

Ta'yin muhayyerliğinin geçerli olması için gerekli şartlar şunlardır:[87]

a) Muhayyerliğin en fazla üç mal arasında olması gerekir. Üçten fazlası geçerli olmaz. Zira bir malın iyisi, kötüsü ve ikisinin ortası olur. Bundan dolayı dördüncü mala gerek duyulmaz. Üç mal yeterli görülmüştür.
b) Akde konu olan malın, mislî değil kıyemî olması gerekir. Çünkü mislî mallar birbirinin aynısı olduğu için ta'yine gerek duyulmaz.
c) Ta'yin yapılacak malların fiyatlarının ayrı ayrı muayyen olması gerekir. Aksi takdirde semen meçhul olacak. Semenin meçhul olması ise akdi ifsat edecektir.
d) Muhayyerlik süresinin mâlum olması gerekir. Bu süre İmam Âzam'a (ö. 150/767) göre şart muhayyerliğinde olduğu gibi üç günden fazla olamaz. İmameyn ve Mâlikîlere göre ise mâlum olması yeterlidir. Üç günden fazla da olabilir.

Yukarıda zikredilen şartlar çerçevesinde elde edilen ta'yin muhayyerliği, "diğerini değil bunu seçtim" şeklinde sarâhaten, belirlenen malların birinde tasarrufta bulunması şeklinde delâleten veya ta'yin için kendisine teslim edilen mallardan birinin elinde helak olması şeklinde hükmen sonlanmış olur. Seçilen veya tasarrufta bulunan veyahut helak olunan malın semeninin satıcıya teslim edilmesi gerekir. Müşterinin elinde kalan diğer mallar ise emanet mal hükmünü alır. Satıcıya teslim edilmesi gerekir.[88] Ayrıca belirlenen sürenin dolması ile de muhayyerlik hakkı sona erer. Müşteri, muhayyerlik süresi bittikten sonra belirlenen mallardan birisini seçmesi konusunda kazâen icbâr edilebilir. Bu görüş Hanefîlere göredir.[89] Mâlikîlere

[85] Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akidler* (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), 70.
[86] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/253; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 70; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/927; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28.
[87] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/254; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/64; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/928-929.
[88] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/254.
[89] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/64.

göre ise müşterinin, elinde bulunan her bir malın semeninin yarısını ödemesi gerekir.[90]

3.1.4.2. Ta'yin Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Ta'yin muhayyerliğini kabul eden Hanefî[91] ve Mâlikîlere[92] göre muhayyerliğe sahip taraf vefat ederse, bu hak ölenin vârislerine intikal eder.[93] Dolayısıyla vârislerin, belirlenen mallar arasında seçim yapıp seçilen malın bedelini satıcıya ödemesi gerekmektedir. Daha önce zikredildiği üzere Şâfiîler, Hanbelîler ve Hanefîlerden İmam Züfer'e göre bâyi veya müşteri için böyle bir muhayyerlik meşru değildir. Dolayısıyla mûris için sabit olmayan bir hakkın vâris için sabit olması düşünülemez. Çünkü bir şeyin mirasa konu olabilmesi için mûrise ait ve var olması gerekir. Aksi takdirde mirasa konu olamaz.

Hanefilere göre ta'yin ve şart muhayyerliği arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Şart muhayyerliği, insanların bir süre düşünüp aldatılma riskini minimize etme gerekçesi ile cevaz verilmiştir. Aynı gerekçenin ta'yin muhayyerliğinde de geçerli olduğunu ifade ederler.[94] Muhayyerliğin süresi konusunda da aynı hükme sahiptirler.[95] Ancak Hanefîler, bu iki muhayyerliği, mûrisin ölmesi ile muhayyerlik haklarının vârislere intikali konusunda birbirinden ayırmaktadır. Mûrisin ölmesi ile şart muhayyerliği hakkı vârislere geçmezken ta'yin muhayyerliği hakkı ise vârislere intikal etmektedir. Bu farklılığın sebebi ise ta'yin muhayyerliği ile kurulan akitte, vârise intikal eden mal ile satıcının malları birbirine karışmış olması olarak zikredilmektedir. Bu malların kime ait olacağı karışıklığının ortadan giderilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı vârislere intikali gerekli görülmüştür. Şart muhayyerliği gibi tamamen iradeye bağlı bir muhayyerlik olarak görülmemiştir.[96] Ayrıca ta'yin muhayyerliğinde, şart muhayyerliğinde olduğu gibi akdin feshedilmesi veya onanması söz konusu değildir. Sadece kurulan akdin yürürlüğe girmesi için bir seçimin yapılması gerekir. Nitekim akdin barındırması gereken bütün şartlar sağlanmıştır. Bu hakkın kullanılması ile de yapılan akit yürürlüğe girer. Görüldüğü

---

[90] Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28.
[91] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/319.
[92] el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/35.
[93] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/268; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/31; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/254; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/65; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/934.
[94] Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28.
[95] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/254.
[96] Merginânî, *el-Hidâye*, 3/31.

üzere tayin muhayyerliği akdin bağlayıcılığını etkilememektedir. Şart muhayyerliği ise doğrudan akdin bağlayıcılığını etkilemektedir.[97]

3.1.5. Vasıf Muhayyerliği

3.1.5.1. Vasıf Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Müşterinin satın aldığı malda veya müşterinin ödediği semende mevcut olması gereken bir vasfın, satın alınan malda bulunmaması durumunda müşterinin; ödenen semende bulunmaması durumunda ise satıcının sahip olduğu muhayyerliğe vasıf muhayyerliği denir.[98] Bu muhayyerliğe sahip taraf, isterse akdi fesheder isterse mebi'i, belirlenen semenin tamamı karşılığında teslim alır. Eksik olan vasfın değeri kadar semende düşürme şeklinde bir uygulama söz konusu olamaz. Çünkü vasıf, akdin konusu mebi'e tâbi bir şey olması hasebiyle semenden bir karşılığı yoktur.[99] Örneğin gece karanlığında beyaz diye satın alınan arabanın siyah çıkması durumunda müşteri, akdi feshetme veya başta belirlenen fiyatta bir eksiltme yapmadan arabayı teslim alma seçenekleri arasında muhayyerdir. Arabanın beyaz olmamasından dolayı fiyattan düşürme olayı söz konusu olamaz.

Vasıf muhayyerliği ve ayıp muhayyerliği birçok yönden birbirine benzemelerinden dolayı bazı fıkıh eserlerinde aynı başlık altında işlenmiştir. Bununla birlikte birbirlerinden farklılaştıkları noktalar da bulunmaktadır. Şu iki konu da birbirinden farklılık arz eder:[100]

a) Ayıp muhayyerliği, müşteri için şer'an sabit olmuştur. Akit anında şart koşulmaya gerek yoktur. Herhangi bir kusur çıkması durumunda müşteri için kendiliğinden sabit olur. Vasıf muhayyerliğinde ise durum böyle değildir. Vasıf muhayyerliği ancak akit anında şart koşulma ile sabit olur. Bu şart koşma iki şekilde olabilir. Birincisi akit anında "mebi'i bu vasıf ile satın alıyorum" şeklinde sarâhaten şart koşarak malı satın alıp malda istenilen vasfın bulunmaması durumunda vasıf muhayyerliği sabit olur. İkincisi ise müşteri, mebi'i barındırdığı birtakım vasıflardan dolayı satın alır ve daha sonra malı teslim alırken bu vasıflar

[97] Hasan Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 212-213.
[98] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/60; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 71.
[99] Serahsî, *el-Mebsût*, 14/70; Abdullah b. Mahmud Mevsılî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1356), 2/13; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/60.
[100] Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/875-876.

bulunmazsa müşteri için vasıf muhayyerliği sabit olur. Mesela bir kişi sadece kurbanlık satılan pazardan hayvan satın alsa daha sonra da bu hayvanın kurbanlığa uygun olmadığı ortaya çıkarsa müşteri için vasıf muhayyerliği hakkı doğar. Zira bir hayvanın, sadece kurbanlık satılan pazarda bulunması o hayvanın kurbanlığa uygun olmasını gerektirir. Akit anında kurbanlığa uygun olmak şartıyla alınmış gibi olur. Bu ise delâleten şart koşulmuş olur. Kurbanlığa uygun olmaması durumunda müşteri için vasıf muhayyerliği sabit olur. Dilerse akdi feshedip hayvanı iade eder dilerse de hayvanı, semenden bir eksiltme yapmaksızın kabul eder.

b) Ayıp, satın alınan maldaki maddi eksikliktir.[101] Vasıf ise maddi bir eksiklik olmayıp malda bulunan veya istenilen bir özelliktir. Mesela hayvanlardaki erkeklik ve dişilik birer vasıfken hayvanın topal olması ise bir ayıptır. Erkek diye satın alınan hayvanın dişi çıkması müşteri için vasıf muhayyerliğini, sağlam şartıyla satın alınan hayvanın topal çıkması ise müşteri için ayıp muhayyerliğini doğurmaktadır.

Meşrûluğu ittifakla kabul edilen vasıf muhayyerliğinin sabit olması için birtakım şartları hâiz olması gerekiyor. Bu şartlar ise şunlardır:[102]

a) İstenilen vasfın, akit kurulurken şart koşulması gerekir. Şart koşma, daha önce de zikredildiği üzere sarâhaten ve delâleten olmak üzere iki şekilde yapılabilir.
b) İstenilen vasfın örfe uygun olması gerekir. Aksi takdirde şart geçersiz olup, akit geçerli olur. Örneğin müşteri, akdin konusu inek olduğu bilindiği halde tosun olma şartıyla ineği satın alsa şart geçersiz akit geçerli olur. Vasıf muhayyerliği sabit olmaz.
c) İstenilen vasfın meşru olması gerekir. Örneğin satın alınan horozda dövüş özelliği şart koşulsa bu şart geçersiz olur. Zira horoz dövüşü meşrû değildir. Ama satın alınan köpeğin eğitimli olması şart koşulsa bu şart geçerli olur. Çünkü köpeğin eğitimli olması yasaklanan bir özellik değildir.
d) İstenilen vasfın ğarar (bilinmemezlik) içermemesi gerekir. Örneğin tatlı olma şartıyla bir karpuz satın alınması ğarar barındırdığından ötürü geçerli görülmemiştir. Zira karpuzun tatlı olup olmadığı önceden bilinmesi neredeyse imkansızdır.

---

[101] Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 71.
[102] Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/876-877; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/522-523.

3.1.5.2. Vasıf Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Vasıf muhayyerliğine sahip müşteri, muhayyerlik hakkını kullanmadan evvel vefat ederse bu hakkı vârislerine intikal eder. Bu konuda herhangi bir ihtilaf bulunmayıp varislere intikali ittifakla kabul görülmüştür.[103] Çünkü bu hak tıpkı ayıp muhayyerliğinde olduğu gibi akdin konusu mal ile doğrudan ilgilidir. Ayıp muhayyerliğinde satın alınan malın, kusursuz teslim edilmesi gerektiği gibi vasıf muhayyerliğinde de mal teslim edilirken istenilen vasıfta olması gerekir. Zira müşteri malda bulunmasını istediği vasıftan dolayı o malı tercih etmiştir. Hatta istenilen vasıftan dolayı semenini de fazla vermiştir. Bu nedenle teslim edilen malda istenilen vasfın bulunmaması, ayıp muhayyerliğinde olduğu gibi malın eksik bir şekilde teslimi söz konusu olur. Bu da müşteri için zarara yol açmaktadır. Bu zararın defedilmesi için müşteriye muhayyerlik hakkı verilmiştir. Müşteri, kendisi için sabit olan bu hakkı kullanmadan vefat ederse bu hakkı vârislerine intikal eder.

Kendisine muhayyerlik hakkı intikal eden vârislerden bir kısmı akdi onaylayıp diğerlerinin onaylamaması halinde satıcının rızası olmadığı sürece akit yürürlüğe girmez. Akdin yürürlüğe girmesi için bütün vârislerin akdi onaylaması veya satıcının rıza göstermesi gerekir. Aksi takdirde satıcının zarar görme durumu ortaya çıkabilir. Satıcı rıza gösterirse sadece akdi onaylayan vârislerin hissesinde akit geçerli olur. Diğer vârislerin hissesinde akit geçerli olmaz.[104]

3.1.6. Nakit Muhayyerliği

3.1.6.1. Nakit Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Tarafların, belirli bir zamana kadar bedel ödenmediği veya ödenen bedelin iade edildiği takdirde yapılan akdin geçersiz olması şartıyla yaptıkları akitten ortaya çıkan muhayyerliğe nakit muhayyerliği denir.[105] Bu muhayyerlik hem müşteri hem de satıcı için sabit olabilir. Bu hak, müşteri için nakit muhayyerliği şartıyla yapılan vâdeli alışverişlerde ortaya çıkarken satıcı için ise nakit muhayyerliği şartıyla yapılan peşin alışverişlerde ortaya çıkmaktadır. Nakit muhayyerliği şartıyla yapılan vadeli alışverişlerde müşteri, akdin yürürlüğe girmesini isterse semeni belirlenen süre

---

[103] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/523; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/61.
[104] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/61.
[105] Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/934; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/524; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/62-63; Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 72; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28.

içerisinde satıcıya teslim etmesi gerekir. Akdin yürürlüğe girmesini istemediği durumda ise semeni satıcıya teslim etmeyerek akdi geçersiz kılabilir. Bu konuda müşteri muhayyerdir. Satıcı ise nakit muhayyerliği şartıyla yapılan peşin alışverişlerde aldığı semeni belirlenen süre içerisinde iade ederse akdi geçersiz kılar. Eğer satıcı aldığı semeni belirlenen süre içerisinde iade etmez ise akit yürürlüğe girer. Bu konuda da satıcı muhayyerdir.[106]

Hanefî ve Hanbelîlere göre nakit muhayyerliği şartı ile kurulan bir akit, sahih olup geçerlidir. Şâfiîlere göre ise nakit muhayyerlik şartı ile kurulan akit, bâtıl olup geçerli değildir. Çünkü Şâfiîlere göre bu şart fâsit bir şarttır. Fâsit şart ile de akit kurulamaz. Mâlikî mezhebinde ise bu konu hakkında üç görüş beyan edilmiştir. Birinci görüşe göre bu muhayyerlikle kurulan akit bâtıl olur. Bu görüş Şâfiîlerin savunduğu görüş ile örtüşmektedir. İkinci görüşe göre hem akit hem de şart geçerlidir. Bu görüş de Hanefî ve Hanbelîlerin görüşleri ile örtüşmektedir. Üçüncü görüşe göre ise akit geçerli olup öne sürülen şart bâtıldır. Son görüşe göre şart bâtıl olduğu için nakit muhayyerliği herhangi bir taraf için sabit olmamaktadır. Yapılan alışveriş peşin ise semenin hemen ödenmesi, vâdeli ise semenin belirlenen vâdede ödenmesi gerekir.[107]

Nakit muhayyerliğini meşrû görenlere göre muhayyerlik süresinin muayyen olması gerekir. Fakat bu sürenin ne kadar olacağı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. İmam Âzam ve İmam Ebû Yûsuf'a (ö.182/798) göre bu süre üç günden fazla olamaz. İmam Muhammed ve Hanbelilere göre ise muayyen olma şartı ile bu süre üç günden fazla olabilir. Bu konuda şart muhayyerliği ile benzerlik arz etmektedir. Hatta fakihler, nakit muhayyerliği ile şart muhayyerliğini aynı delile dayandırmaktadırlar. Bu sebeple nakit muhayyerliği klasik eserlerde şart muhayyerliği başlığı altında ele alınmaktadır.[108] Nakit muhayyerliği her ne kadar şart muhayyerliği kapsamında ele alınsa da muayyen sürenin bitmesi sonucunda akdin ne olacağı hususunda şart muhayyerliğinden ayrışmaktadır. Şart muhayyerliğinde sürenin bitmesi ile akit bağlayıcı olurken, nakit muhayyerliğinde ise sürenin bitmesi ile akit bâtıl olmaktadır.

Nakit muhayyerliğini düşüren sebepler ise şunlardır:[109]

---

[106] Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28; Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 214.
[107] Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/934-936.
[108] Şahin, *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*, 215.
[109] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/524-525.

a) Nakit muhayyerliğine sahip müşteri, muhayyerlik süresi içerisinde teslim aldığı malda tasarrufta bulunması,
b) Müşterinin teslim aldığı malın telef olması,
c) Müşterinin teslim aldığı malın kusurlu hale gelmesi gibi durumlarda nakit muhayyerliği hakkı sâkıt olur.

3.1.6.2. Nakit Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Nakit muhayyerliğine sahip taraf, muhayyerlik hakkını kullanmadan önce vefat ederse akit bâtıl hale gelir. Bu hak vârislere intikal etmez.[110] Yani vârisler, semeni teslim ederek söz konusu mala mâlik olamazlar. Söz konusu malı mülkiyetlerine alabilmeleri için yeni bir akit yapmaları gerekir.

Muhayyerlik hakları genel olarak incelendiğinde teşrî sebeplerinin, tarafları olası zararlardan korumak olduğu görülmektedir. Nakit muhayyerliği dışındaki muhayyerliklerde, muhayyerlik hakkının ortadan kalkması ile akit bağlayıcı olurken nakit muhayyerliğinde ise tam aksine akit bâtıl olup sanki yapılmamış akit hükmünü alır. Bu nedenle diğer muhayyerliklerin vârislere intikalinin mümkün olması teşri sebebine daha uygun düştüğü söylenilebilir. Zira müşteriye gelmesi muhtemel zarar müşterinin vârisleri içinde imkân dahilindedir. Nakit muhayyerliğinde durum böyle değildir. Çünkü müşterinin vefatıyla bu muhayyerlik ile kurulan akit bâtıl olmaktadır. Bâtıl olduğu için vârislerin zarar görme ihtimali de ortadan kalkmaktadır. Ortada herhangi bir zarar kalmadığı için bu hakkın vârislere intikaline de gerek görülmemiştir.

3.1.7. Fuzûlî Akdine İcazet Muhayyerliği

3.1.7.1. Fuzûlî Akdi

İslam hukukunda, herhangi bir şer'î izin olmaksızın başkasının malında tasarruf eden kişiye fuzûlî denilmektedir. Fuzûlînin bu şekilde yaptığı akit ise fuzûli akdi olarak ifade edilmektedir. Fuzûlînin yaptığı akdin yürürlüğe girebilmesi için mal sahibinin, yapılan akde icazet vermesi gerekir. Aksi takdirde akit nâfiz olmayıp mevkûf olarak kalır. Mal sahibi ise yapılan akdi onaylama veya feshetme konusunda muhayyerdir.

[110] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/63; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/524; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/937.

Dilerse akdi onaylayarak akdin yürürlüğe girmesini sağlar, dilerse de akdi fesheder.[111]

Mal sahibi, fuzûlînin yaptığı akde icazet verince mevkûf akit nâfiz hale gelir. Bu şekilde sonradan verilen icazet, önceden verilmiş vekâlet hükmünde sayılır. Bu durumda fuzûlî, mal sahibinin vekili sayılmaktadır. Yapılmış olan fuzûlî akdini, mal sahibinin icazetinden evvel fuzûlî veya müşteri dilerse feshedebilir. Mal sahibi icazet verdikten sonra akit bağlayıcı olur. Mal sahibinin fuzûlî akdine verdiği icazetin geçerli olması için icazet vereceği zaman akdi yapan tarafların (fuzûlî ve müşteri) ve mal sahibinin hayatta olması ve söz konusu malın herhangi bir değişikliğe uğramayıp olduğu gibi mevcut olması gerekir.[112]

Mal sahibi, fuzûlî akdine "icazet verdim" gibi yapılan akde rıza gösterdiğine dair kavlî olarak icazet verebileceği gibi müşteriden semeninin hepsini veya birazını teslim alma şeklinde fiilî olarak da icazet verebilir. Mal sahibinin fuzûlî akdi yapıldığı anda hazır olup susmasının akdi onaylama anlamına gelip gelmediği konusunda ise farklı görüşler zikredilmiştir. Hanefîlere göre akit anında susma, akde icazet verildiği anlamına gelmez. Nitekim Hanefîlerin temel esasına göre susan kişiye bir söz isnat edilemez. Mâlikîlere göre ise mal sahibinin akit anında susması, akdi onayladığına işarettir.[113] Bu nedenle akit munakit olup ayrıca mal sahibi tarafından feshedilemez.

Hanefî[114] ve Mâlikî[115] mezhebine göre fuzûlînin yaptığı akit mevkûf olmakla beraber geçerlidir. Mal sahibinin icazetine bağlıdır. Şâfiî[116] ve Hanbelî[117] mezhebine göre ise

---

[111] Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/196; Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur* (Lübnan-Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1419/1998), 2/94; Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, *Lübâb*, 2/18; Beşir Gözübenli, "Fuzûlî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/239.

[112] Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/196; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/94-95; Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, *Lübâb*, 2/18; Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, *Lübâb*, 2/18; Gözübenli, "Fuzûlî", 13/240.

[113] Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2002), 5/35; Muhammed b. Ahmed b. ʿArefe ed-Desûkī, *Hâşiyetu'd-Desûkî ʿala'ş-Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/12; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/977-978.

[114] Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/196; Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, *Lübâb*, 2/18; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/94; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/974; Gözübenli, "Fuzûlî", 13/239.

[115] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/189; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Muhammed İlîş, *Minehu'l-celîl ʿalâ Muhtasari'ş-Şeyh Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409), 4/458; Desûkī, *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 3/12; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî İbn 'Arafe, *el-Muhtasar fi'l-fikh* (Dubâi: Müʾessesetü Halef Ahmed el-Habtûr li'l-a'mâli'l-hayriyye, 1435/2014), 6/112; Ebû'l-Kāsım Muhammed b. Muhammed İbn Cuzey el-Kelbî, *el-*

fuzûlînin yaptığı akit, herhangi bir sonuç doğurmayan bâtıl bir akittir. Hiç yapılmamış gibidir.

3.1.7.2. Fuzûlî Akdine İcazet Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Hanefî mezhebine göre mal sahibinin, fuzûlînin yaptığı akde icazet verme konusunda onama veya feshetme gibi herhangi bir tasarrufta bulunmadan önce vefat etmesi halinde yapılan mevkûf akit bâtıl olmaktadır. Daha önce de işaret edildiği üzere fuzûlî tarafından yapılan akdin yürürlüğe girebilmesinin şartlarından biri de mal sahibinin hayatta olmasıdır. Mal sahibinin vefatıyla bu şartın oluşma ihtimalinin ortadan kalkmasıyla akit bâtıl olmaktadır. Yapılan fuzûlî akdinin bâtıl olması ile mal sahibine ait icazet muhayyerliği hakkı sâkıt olup vârislere intikal etmez. Dolayısıyla vârislerin fuzûlî akdine vereceği icazet, herhangi bir sonuç doğurmayacaktır.[118]

Hanefî fukahâsına ait klasik eserlerde fuzûlî akdinin varislere intikali ile ilgili kısımlar incelendiğinde mal sahibine ait icazetin vârislere intikali mümkün görülmemesinin nedeni, genellikle fuzûlî akdinin mal sahibinin ölümü ile batıl olmasına dayandırılmıştır. Muhayyerliklerin intikali ile ilişkilendirilmesine gerek duyulmadığı görülmektedir. Çünkü akit zaten bâtıl hükmüne geçmiştir. Bâtıl bir akit herhangi bir hak doğurmayacağı için intikali de söz konusu olamaz. Ayrıca Hanefîlere göre salt muhayyerlik açısından değerlendirilmiş olsaydı intikali yine mümkün olmayacaktı. Çünkü fuzûlî akdine icazet muhayyerliği, mal ile ilgili olmayıp sadece kişinin iradesi ile ilgili bir muhayyerlik hakkıdır. Hanefîlere göre iradeye bağlı haklar ise şüf'a konusunda ele alınacağı üzere kişinin vefatıyla ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle fuzûlî akdine icazet muhayyerliği hakkı, vârislere intikal etmemektedir.

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre daha önce de temas edildiği üzere fuzûlînin yaptığı işlemler bâtıl sayılmaktadır. Bu durum fuzûlînin işlemlerine herhangi bir hüküm bina edilemeyeceğini göstermektedir. Bu sebeple vârislere intikali de söz konusu olmamaktadır.

Kavânîni'l-fıkhıyye (b.y.: y.y., ts.), 163; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/974; Gözübenli, "Fuzûlî", 13/239.

[116] eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/351; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/974; Gözübenli, "Fuzûlî", 13/240.

[117] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 7/34; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/974; Gözübenli, "Fuzûlî", 13/240.

[118] İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 134; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/196; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/95; Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, *Lübâb*, 2/18.

3.1.8. Alacak Hakları

3.1.8.1. Alacak Hakkı

Alacaklı lehine başka kimseye borç yükleyen haklara alacak hakkı denilmektedir. Alacak hakkı terimi İslam hukuku klasik kitaplarında pek kullanılmamaktadır.[119] İslam hukukunda alacak hakkı, genellikle deyn alacağı, ayn alacağı ve kendisine iş yapma alacağı üzerinden ele alındığı ifade edilebilir.[120] Deyn alacağı, para veya mislî mallarda söz konusu olurken ayn alacağı ise belirlenmiş bir malda söz konusu olmaktadır. İş yapma alacağı ise kendisinin işini yapması için ücret karşılığında bir kişi ile anlaşma sûretiyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin semeni para, konusu ikinci el araba olan bir satım akdinde her iki taraf için de alacak hakkı doğmaktadır. Bu satım akdinde müşteri için ayn (ikinci el araba) alacağı, satıcı için ise deyn (para) alacağı sabit olmaktadır. Selem, karz, vadeli satım, cüâle gibi akitlerde alacak hakkı para veya mislî mal olduğu için deyn alacağı sabit olmaktadır. Âriyet, vediâ gibi akitlerde ise alacak hakkı, muayyen bir mal olduğu için ayn alacağı sabit olmaktadır.

3.1.8.2. Alacak Haklarının Vârislere İntikali

Kişi, mülk edinme yollarından biri ile elde ettiği alacak haklarını teslim almadan evvel vefat ederse zimmetinde sabit olan bu haklar, fukahânın ittifakıyla ölenin vârislerine intikal eder.[121] Nitekim alacak hakları ya hakiki ya da îfa esnasında mala dönüşecek hükmî mal niteliğindedir. Bu nedenle alacak hakları diğer mallar gibi mirasa konu olup vârislere intikal etmektedir

Alacak hakları hangi vasıf ile elde edilmiş ise o vasıflar ile vârislere intikal etmektedir. Alacak hakları muaccel, müeccel veya taksitli gibi vasıflar ile elde edilebilir. Eğer alacak hakları muaccel ise hemen, müeccel ise vadesi dolunca, taksitli ise belirlenen zaman aralığında taksitli olarak borçlunun, söz konusu borcu vârislere teslim etmesi gerekir.[122]

3.1.9. İrtifak Hakları

3.1.9.1. İrtifak Hakların Kavramsal Çerçevesi ve Çeşitleri

İrtifak sözlükte, bir şeyden faydalanmak anlamına gelir. İslam hukukunda ise hâdim akar üzerinde hâkim akar için kurulan aynî hakka irtifak hakkı denilmektedir. Hâdim

[119] Hacak, *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*, 271.
[120] Mehmet Âkif Aydın, "Borç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/285.
[121] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 9/252; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/260-261.
[122] Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/261.

akar, irtifak hakkının üzerinde kurulduğu ve kendisinden istifade edilen akarı ifade eder. Hâkim akar ise irtifak hakkının kendisi için sabit olduğu akarı ifade eder.[123]

İrtifak haklarının sayısının ne kadar olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Hanefîler, irtifak haklarının altı tane olduğunu ve başka irtifak hakkının inşa edilemeyeceğini ifade eder. Mâlikîler ise irtifak haklarının altıya hasredilmemesi gerektiğini ve akar sahiplerin iradeleriyle başka bir irtifak hakkının kurulabileceğini ifade eder. Ancak Hanefîler tarafından belirtilen altı tane irtifak hakkı, yaygın olarak kabul görülen ve kullanılan irtifak haklarıdır.[124]

Bahse konu olan irtifak hakları ise şunlardır:[125]

a) Hakku'ş-şirb: Hâkim akar sahibinin, sulama veya başka sebeplerle hâdim akarda var olan suyu alma hakkını ifade eder.
b) Hakku'l-mecrâ: Bir kişinin, başka bir yerde mevcut olan kendisine ait kuyudan, akarını sulamak için suyu, başkasının akarı üzerinden kendi akarına ulaştırma sebebiyle sahip olduğu hakka, hakku'l-mecrâ denir.
c) Hakku'l-mesîl: Evin damında veya tarlada biriken suların tahliye edilmesi için başkasının akarı üzerinde kurulan hakka, hakku'l-mesîl denir.
d) Hakku't-teâlli: Başkasına ait bir ev üzerine kat çıkma hakkına hakku't-teâlli denir.
e) Hakku'l-civâr: Komşuluk hakkını ifade eder. Bu hak, akarların bitişik olması hasebiyle ortaya çıkmaktadır.
f) Hakku'l-murûr: Kişinin kendi akarına ulaşabilmesi için başkasına ait akar üzerinde kurulan geçit hakkı anlamına gelen hakka hakku'l-murûr denir.

3.1.9.2. İrtifak Haklarının Vârislere İntikali

İrtifak haklarının vârislere intikali öncesinde söz konusu hakların mal olup olmadığı tartışmasına değinilmesi yerinde olacaktır. Hanefîlere göre irtifak hakları müstakil olarak bir mal değildir. Yani tek başına mal ifade etmez. Zira Hanefîlere göre bir şeyin mal olabilmesi için insanların o şeye temâyülü olması ve o şeyin müstakil fiziki

[123] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/588; Hasan Hacak, "İrtifak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/460; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 257.
[124] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/592; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/264.
[125] Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/588-612; Ali el-Hafîfi, *Ahkâmü'l-muamelati'ş-şer'iyye* (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 2008), 61-83.

varlığa sahip olması gerekir.[126] İrtifak hakları her ne kadar insanların temâyül ettiği bir şey olsa da müstakil fiziki varlığa sahip değildir. Dolayısıyla irtifak hakları, mal kategorisine girmemektedir. Bu nedenle irtifak hakları müstakil olarak satım, kira, hibe vb. akitlere konu olamaz. Ancak Hanefîler irtifak haklarını, malî bir ayna bağlı oldukları zaman malî bir hak olarak kabul etmektedirler. Bundan dolayı Hanefî mezhebinde irtifak haklarının, akara bağlı olarak satım, kira, hibe vb. akitlere konu olması caiz görülmüştür.[127] Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise irtifak hakları müstakil yani tek başına bir maldır. Dolayısıyla müstakil olarak satım, kira, hibe vb. akitlere konu olabilir.[128]

İrtifak haklarının aslı itibariyle mal olup olmadığı hususunda farklı görüşler ifade edilse de söz konusu hakların vârislere intikal edeceği hususunda ittifak bulunmaktadır. Yani irtifak hakları, bu haklara sahip kişinin ölümü ile sâkıt olmamaktadır. Bu haklar, mala bağlı olarak vârislere intikal etmektedir. Vârisler hem mala hem de mala ait irtifak hakkına sahip olur.[129]

3.2. VÂRİSLERE İNTİKALİ HUSUSUNDA İHTİLAF EDİLEN HAKLAR

Hakların bir kısmının vârislere intikal edip etmeyeceği hususunda ise fukahâ arasında ihtilaf vardır. Bu haklar tespit edebildiğimiz kadarıyla şüf'a hakkı, şart muhayyerliği hakkı, görme muhayyerliği hakkı, hibe akdinden doğan haklar, vasiyet akdinden doğan haklar, borçların îfasında vade hakkı ve menfaat haklarından oluşmaktadır.

3.2.1. Şüf'a Hakkı

3.2.1.1. Şüf'a Hakkının Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Şüf'a kelimesi sözlükte tek manasına gelen "vitr" kelimesinin zıttı, çift manasında olan "şef'" kelimesinden gelmektedir. Aynı zamanda şef' kelimesi, bir sayının bir sayıya eklenmesi veya bir şeyin bir şey ile birleştirilmesi manalarını da barındırmaktadır. Nitekim şüf'a hakkına sahip olan kişi de hakkını kullanarak

[126] Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/212.
[127] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/189; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/567.
[128] Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/264.
[129] Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/567; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/264; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/589; el-Hafîfi, *Ahkâmü'l-muamelati'ş-şer'iyye*, 63.

şüf'aya konu olan malı satın almakla kendi malına ekleme ve birleştirme yapmaktadır. Bu benzerliklerden ötürü bu tür hakka şüf'a hakkı denilmiştir.[130]

İslam hukukunda şüf'a, satım veya satım hükmünde olan bir akit ile satın alınmış gayrimenkul veya gayrimenkul hükmündeki bir malı müşterinin satın aldığı ücretle cebren mülkiyetine geçirebilme hakkı demektir.[131] Bu hakka sahip olan kişiye şefî', şüf'a hakkına konu olan mala meşfû veya meşfûun fîh, şüf'a hakkının doğmasına sebep olan mala meşfûun bih, mesfû'u satan kişiye bayi ve meşfû'u satın alan kişiye de meşfûun aleyh veya müşteri denilmektedir.[132]

Şüf'a hakkının İslam hukukçuları tarafından ittifakla kabul edilen sebebi, satılan akara ortak olmaktır. Hanefîler bu sebebe ilave olarak satılan akara irtifak hakları yönünden ortak olma (hâlıt) ve satılan akara bitişik komşu (câr-ı mülâsık) olma durumlarını da şüf'anın sebebi olarak kabul etmektedir.[133] Yani Hanefîlere göre kişi satılan akara ister ortak olsun isterse irtifak hakları yönünden ortak olsun isterse de bitişik komşu olsun bu üç durumda da şüf'a hakkına sahip olur.

Şüf'a hakkının ortaya çıkması için zikredilen sebeple birlikte birtakım şartların da mevcut olması gerekir. Şüf'a hakkının şartları şunlardır: [134]

a) Meşfû' akar muâvazalı yani satım veya satım hükmünde bir akit ile satılması gerekir. Hibe, sadaka, miras ve vasiyet gibi yollarla mülkiyetin intikali olması durumunda şüf'a hakkı doğmaz.
b) Meşfû' olan mal gayrimenkul veya gayrimenkul hükmünde olması gerekir. Menkul mallarda şuf'a hakkı cereyan etmez.
c) Meşfû' olan mal mülk niteliğine sahip olması gerekir. Vakfın bünyesinde bulunan gayrimenkuller akar olduğu halde mülk niteliğine sahip olmadıkları için bu gayrimenkullerde şüf'a hakkı doğmaz.
d) Meşfû' mal satıcının mülkünden tamamen çıkması gerekir. Örneğin mal sahibi malını muhayyerlik şartıyla satarsa muhayyerlik hakkı devam ettiği süre boyunca

[130] Serahsî, *el-Mebsût*, 14/90; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 2/42; Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam*, 2/208; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/471; İbrahim Kafi Dönmez, "Şüf'a", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/248.
[131] Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam*, 2/208; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/471-472; Dönmez, "Şüf'a", 39/248.
[132] Dönmez, "Şüf'a", 39/248.
[133] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/4; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/178; Dönmez, "Şüf'a", 39/249.
[134] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/10-16; Dönmez, "Şüf'a", 39/249-251.

şüf'a hakkı söz konusu olamaz. Çünkü muhayyerlik şartıyla satılan mal satıcının mülkünden tamamen çıkmamıştır.

e) Şefî'in, meşfû' mal satıldığı andan meşfû malı mülkiyetine geçirene kadar meşfû'un bih'e sahip olması gerekir.
f) Şefî'in meşfû' malın satımına razı olmaması ve razı olduğuna dair davranışlarda bulunmaması gerekir.
g) Meşfû' malın satıldığı ücretin bilinmesi gerekir.
h) Meşfû'un bihin de gayrimenkul mal ve mülk niteliğinde olması gerekir.

Bu zikredilen şartların oluşması durumunda şefî', satılan gayrimenkul malı bedelini müşteriye ödeyerek meşfû' mala sahip olabilir. Şefî'in bu hakkı kullanma konusunda herhangi bir zorunluluğu da bulunmamaktadır.

3.2.1.2. Şüf'a Hakkının Vârislere İntikali

Şüf'a hakkının vârislere intikali konusunda her ne kadar farklı görüşler olsa da fakihlerin çoğunluğu şüf'a hakkının intikal edeceği yönünde fikir beyan etmiştir. Şüf'a hakkının vârislere intikali ilgili görüşler mutlak olarak intikal eder, mutlak olarak intikal etmez ve şefî' ölümünden önce talepte bulunmuşsa intikal eder, bulunmamışsa intikal etmez şeklinde üç görüş zikredilmiştir.

Birinci görüşe göre şefî' ölümünden önce şüf'a hakkını talep etsin veya etmesin mutlak olarak şüf'a hakkı şefî'in varislerine intikal eder. Şâfiîler ve Mâlikîler bu görüşü savunmaktadırlar.[135]

Şâfiîlere göre şüfa hakkı şefî'e gelecek olan muhtemel zararı defetmek için sabit olmuş bir muhayyerlik hakkıdır. Şefî'in ölümü ile bu zarar ortadan kalkmış olmaz. Çünkü bu zarar mala bağlı bir zarardır. Mal da varislere intikal ettiğinden dolayı vârislerin zarara uğrama ihtimali devam etmektedir. İşte bu zararın vârislerden de defedilmesi için şüf'a hakkının vârislere intikal edeceğini söylemişlerdir. Tıpkı ayıp muhayyerliği gibi. Nitekim ayıp muhayyerliği de müşteriyi zarardan korumak için sabit olmuştur. Satın alınan malda müşteri tarafından bir ayıp(kusur) tespit edilirse müşterinin zarara uğramaması için müşteriye ayıp muhayyerliği hakkı tanınmıştır.

---

[135]Ebû İsmâʿîl b. Yahyâ Muzenî, *Muhtasaru'l Muzenî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990), 219; ʿAlî b. Muhammed Mâverdî, *el-İkna' fi'l-fikh eş-Şâfiʿî* (b.y.: y.y., ts.), 117; Şirâzî, *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiʿî*, 2/223; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1425), 8/24; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/216; Serahsî, *el-Mebsût*, 14/116; Ebû Abdillâh Mâlik b. Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 4/228; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/46.

Müşteri isterse malı iade edebilir. Müşteri vefat ettikten sonra satın alınan malda herhangi bir kusur tespit edilmesi halinde vârisler de aynı zarar ile karşı karşıya kalırlar. Bu zararın ortadan kaldırılması için vefat eden müşteri için sabit olan ayıp muhayyerliği hakkının varislerine intikali Şâfiîler tarafından kabul görülmüştür.[136]

Mâlikî mezhebinde kabul edilen genel bir prensibe göre mal ve mala bağlı haklar varislere intikal eder. Mâlikîlere göre şüf'a hakkı mala bağlı bir hak olduğundan bu hak şefî'in vârislerine mutlak olarak intikal eder. Şefî'in ölümden önce şüf'a hakkını talep edip etmediğine bakılmaz. Mâlikîler de Şâfiîler gibi şüf'a hakkını ayıp muhayyerliğine benzetmektedirler. Nitekim ayıp muhayyerliği hakkı da mala bağlıdır. Mâlikîlerde mal vârislere intikal ettiği gibi mala bağlı olan şüf'a ve ayıp muhayyerliği hakkı da vârislere intikal eder. [137]

İkinci görüşe göre şefî' ölümünden önce şüf'a hakkını talep etsin veya etmesin mutlak olarak şüf'a hakkı şefî'in vârislerine intikal etmez. Hanefî mezhebinde tercih edilen görüş bu şekildedir.[138] Hanefîlere göre irade beyanı ve istek gibi mücerret şahsî haklar miras yoluyla intikal etmez. Nitekim şefî' için sabit olan hak da malı alma veya almama konusunda bir irade beyanından ibarettir. Bunlar da kişiye bağlı haklardır. Kişilerin ölümüyle bizâtihi kendileri dünya da kalmadıkları gibi onların iradesine bağlı olan hakların da dünyada herhangi bir eseri kalmaz. Eseri kalmayan bir şeyin miras yoluyla intikali de düşünülemez. Ayrıca şefî'e malı satın alma hakkını veren sebep kendi malı üzerindeki mülkiyetidir. Bu mülkiyet ise kişinin ölümüyle ortadan kalkmaktadır. Mülkiyet olmadan şüf'a hakkının devam etmesi mümkün değildir. Zira şefî' hayattayken meşfûu mülkiyetine katabilmesi için meşfûu alana kadar meşfûun bih üzerindeki mülkiyeti devam etmesi gerekiyordu. Aksi durumda şüf'a hakkı söz konusu olmazdı. Bu nedenle şefî'in ölümüyle de malı üzerinde mülkiyeti kalmadığı için kendisinden şüf'a hakkı düşer ve vârislerine de intikal etmez.[139] Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Şa'bî (ö. 104/722), Hasan-ı Basrî (ö.

[136] Şirâzî, *el-Muhezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiʿî,* 2/223.
[137] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid,* 3/227.
[138] Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414), 3/61; Serahsî, *el-Mebsût,* 14/116; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi,* 5/22; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/321; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/47; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire,* 1/280; Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam*, 2/215; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/484; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* 6/241.
[139] Serahsî, *el-Mebsût,* 14/116; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/280; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/484; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* 6/241.

110/728), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Nehaî (ö. 96/714), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) ve İshak b. Râhûye'niye (ö. 238/853) göre de şüf'a hakkı varislere intikal etmez.[140]

Üçüncü görüşe göre ise şefî' ölmeden evvel şüf'a hakkını talep etmişse bu hakkı vârislerine intikal eder. Eğer şefî' ölümünden evvel şüf'a hakkını talep etmemişse bu hakkı düşer ve vârislerine intikal etmez. Hanbelî mezhebinde tercih edilen görüş bu şekildedir.[141] Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) göre ölüm, şüf'ayı, zina iftirasına uğrayan kişinin ölümünden sonra iftirayı atan kişiye uygulanacak olan had cezasını ve muhayyerlik şartıyla mal satanın muhayyerlik hakkını iptal eder. İbn Kudâme (ö. 620/1223) ise Ahmet b. Hanbel'in mutlak olarak zikrettiği görüşünü bu haklara sahip kişi tarafından ölümünden evvel talep edilip edilmemesi ile takyit etmiştir. Buna göre şuf'a hakkına sahip olan kişi ölmeden evvel haklarını talep etmişse bu hakkı vârislerine intikal eder. Aksi durumda vârislerine intikal etmez. Hanbelîlerin bu yönde görüş beyan etmelerinin sebebi ise şüf'a hakkını, Şâfiiler gibi mal kaybından doğacak zararı önleyici bir hak olarak görmeyip sadece sabit olmuş bir akdi feshetme hakkı olarak görmeleridir. Feshetme hakkı ise mala bağlı bir hak olmayıp kişinin iradesine bağlı bir haktır. Kişinin iradesine bağlı bir hak olduğu için kişi talep etmeden vefat ederse şüf'a hakkı vârislere intikal etmez. Talep ederse şüf'a hakkı vârislere kendi hisseleri oranında intikal eder.[142]

Şüf'a hakkının vârislere intikali ile ilgili görüş ve deliller incelendiğinde intikalindeki ihtilafın, bu hakkın mala mı yoksa şahsa mı bağlı olduğu tartışmasına dayandığı görülmektedir. Şâfiîler ve Mâlikîler gibi şüf'a hakkını mala bağlı bir hak olarak değerlendirenler intikalini mümkün görmektedirler. Mala bağlı olduğunun delili ise kişinin ölümüyle müşteriden gelecek zararın ortadan kalkmamasıdır. Nitekim bu hak şahsa bağlı olsaydı bu zarar şefî'in ölümüyle ortadan kalkardı. Hanefîler gibi şüf'a hakkını şahsa ait değerlendirenler ise intikalini mümkün görmemektedirler. Çünkü şahsın ölümüyle şahsa ait bu hak da ortadan kalkar ve intikal etmez. Şahsına bağlı olduğunu söylemelerinin sebebi ise şefi' için sabit olan hakkı sadece irade beyanı olarak görmeleridir. İrade beyanı ise mücerret olarak şahsa aittir.

---

[140] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/216; Dönmez, "Şüf'a", 39/252.
[141] Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyn b. Abdillâh el-Hırakî, *el-Muhtasar* (Daru's-Sahabe li't-Türas, 1413), 78; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/216.
[142] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/216-217.

Şüf'a hakkının vârislere intikali ile ilgili bütün görüşler, görüş sahiplerinin prensip ve delilleri çerçevesinde incelendiğinde tutarlı olduğu görülmektedir. Ama genel olarak incelendiğinde bu hakkın vârislere intikalini mümkün görenlerin görüşü şüf'a'nın amacına daha uygun olduğu söylenebilir. Nitekim şüf'a, şef'i'e gelmesi muhtemel zararı defetmek için sabit olmuş bir haktır. Bu muhtemel zarar, şefi'in ölümüyle ortadan kalkmaz. Vârislerin de aynı zararla karşı karşıya kalmaları ihtimal dahilindedir. Bu zararın defedilmesi için şüf'a hakkının vârisler içinde sabit olması maslahata daha uygun olabilir. Ayrıca şüf'a hakkı, kişinin şahsına bağlı olmayıp daha çok mala bağlı bir hak olarak değerlendirilebilir. Çünkü mal olmasa kişi için herhangi bir hak da söz konusu olmaz. Bu nedenle şüf'a hakkı, kişiye bağlı değil de mala bağlı bir hak olarak görülmesi ve mala bağlı olduğu için vârislere intikalinin de mümkün görülmesi, şüf'a hakkının mahiyetine daha uygun düştüğü söylenilebilir.

3.2.2. Şart Muhayyerliği

3.2.2.1. Şart Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Şart muhayyerliği, akdi yapan taraflardan birinin veya her iki tarafın, yapılan akdi belirli bir süre içerisinde feshetme veya onama hakkına sahip olması demektir. Şart muhayyerliği, akdi yapan taraflar için sabit olacağı gibi iki tarafın kabul ettiği üçüncü bir kişi için de sabit olabilmektedir.[143] Şart muhayyerliği hakkı, akit esnasında elde edilebileceği gibi akitten sonra da elde edilebilir.[144] Taraflar, bu muhayyerliği şart koşarak elde ettikleri için bu tür muhayyerliğe şart muhayyerliği denilmiştir.[145]

Tarifinden de anlaşılacağı üzere şart muhayyerliğinde sürenin belirli olması gerekir. Bu hususta İslam hukukçuları arasında ittifak bulunurken sürenin ne kadar olacağı hususunda ise ihtilaf bulunmaktadır. İmam Âzam[146] ve Şâfiîler'e[147] göre bu süre üç günden fazla olamaz. Üç günden fazla olursa yapılan akit geçersiz olur. Hanbelîler[148] ile İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed (İmameyn)[149]'e göre şart muhayyerliğinde

---

[143] Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/23; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/433-434; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/55-56; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/26.

[144] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/56.

[145] Çeker, *İslam Hukukunda Akidler*, 65.

[146] Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/24; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/225; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/56.

[147] Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 9/190; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/24; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/225; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/417.

[148] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/18; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/225.

[149] Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/24; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/225; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/56.

süre sınırı bulunmamaktadır. Akdi yapan taraflar, kaç gün üzerine anlaşırlarsa o süre geçerli olur. Bu süre üç gün olabileceği gibi üç günden az veya fazla da olabilir.[150] Mâlikîler, mutlak bir süre sınırlamasına gitmeyip satılan mebîe göre sürenin değişiklik arz edilebileceğini ifade ederler. Bir elbisenin muhayyerlik süresi için bir veya iki günlük süre tayin ederlerken bir ev için bir ay civarında süre tayin etmektedirler.[151] Mecelle'de İmameyn'in görüş esas alınmıştır.[152]

Şart muhayyerliği, satım ve kira akdi gibi feshe kâbil yani feshi mümkün olan lâzım/bağlayıcı akitlerde geçerli olur. Nikah, adak, boşanma ve yemin gibi feshi mümkün olmayan akitlerde şart muhayyerliği geçerli olmaz. Ayrıca vekâlet, hibe ve âriyet gibi gayri lâzım/bağlayıcı olmayan akitlerde de geçerli olmaz.[153]

Şart muhayyerliğine sahip kişi, "akdi onayladım veya akitten vazgeçtim" şeklinde akdi onamayı veya feshetmeyi söz ile yapabileceği gibi akdi onamaya delâlet eden veya akdi feshetmeye delâlet eden fiiller ile de yapabilir. Mesela şart muhayyerliğine sahip müşterinin, aldığı malı satması veya kiraya vermesi akdi fiilen onaylamış olduğunu göstermektedir. Şart muhayyerliğine sahip satıcının, malı başkasına satması veya kiralaması ise akdi fiilen feshetmiş olduğunu göstermektedir. Bu hakka sahip kişi, belirlenen süre içerisinde hakkını kullanmaması da akdi onayladığını ifade etmektedir.[154]

3.2.2.2. Şart Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Şart muhayyerliği hakkına sahip kişinin belirlenen süre içerisinde akdin îcazına veya feshine yönelik herhangi bir yetkisini kullanmadan vefat etmesi, bu hakkın vârislere intikal edip etmeyeceği konusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu konuda fukâhâ ikiye ayrılmıştır. Bir grup fukahâya göre şart muhayyerlik hakkının vârislere intikali mümkün iken diğer grup fukahâya göre ise intikali mümkün değildir.

Birinci görüş, Şâfiî[155] ve Mâlikî[156] fukahâsının tercih ettiği görüştür. Bu görüşe göre şart muhayyerliği hakkına sahip bir kimse vefat ederse sahip olduğu bu hak, vârislerine intikal eder.

---

[150] Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/434.
[151] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/225; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/23.
[152] Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/434; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/56.
[153] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/7; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/26.
[154] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/56-57.
[155] Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403), 3/5; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 9/205; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/412.

Şâfiîlerin kabul ettiği temel esasa göre vârisler, hakkın mal ile ilişkili olmadığına dair bir delil olması durumu hariçi bütün mal ve haklar konusunda ölenin yerine kâim olur. Şâfiîlere göre şart muhayyerliği, mala bağlı bağlayıcı bir haktır. Bundan dolayı bu muhayyerliğe sahip kişi vefat eder ise rehin mevzusunda olduğu gibi vârisler ölenin yerine kâim olmak sûretiyle şart muhayyerliği hakkına sahip olur. Şart muhayyerliğini şahsa ait bir hak görmeyip mala bağlı görmelerinin gerekçeleri ise bu muhayyerliği, malın selâhiyeti için sabit olduğunu ifade etmeleridir. Yani bu hak, maldan gelmesi muhtemel zararı def' için teşri edilmiştir. Malın selâhiyeti veya maldan gelecek zararı def' için sabit olmuş bir hakkın kişinin ölümüyle ortadan kalkmayacağını ve vârislerine intikal edeceğini ifade ederler. Zira kişinin ölümü ile mal kaynaklı olası zarar ortadan kalkmayıp aynı şekilde vârisler için de geçerliliğini korumaktadır. İşte olası bu zararı vârislerden de defedilmesi için şart muhayyerliğin varisler için de geçerli olacağını söylemektedirler. Hatta Şâfiîlere göre mûris akit esnasında vefat etse vâris onun yerine geçip ta'yin edilen muhayyerlik süresine ilavede bile bulunabilir. Bir başka durum ise vârislerin mûrise ait şart muhayyerlik hakkının mevcudiyetinden muhayyerlik için ta'yin edilen süre dolana kadar haberi olmaması durumudur. Bu durumda Şâfiî fukahâsı, varislere muhayyerlik için belirlenen sürenin ölümden sonraki kalan kısmı kadar sürenin verilmesi veya varislerin muhayyerlikten haberleri olduğu anda muhayyerlik haklarının hemen (fevren) kullanılması şeklinde iki görüşten biri tercih edilebileceğini ifade ederler.[157]

Mâlikîler de Şâfiîler'de olduğu gibi "Vârisler, hakkın mal ile ilişkili olmadığına dair bir delil olması durumu hariç bütün mal ve haklar konusunda ölenin yerine kâim olur." kaidesini esas kabul etmişlerdir. Mâlikîlere göre şart muhayyerliği, mal ile ilişkili bir haktır. Bu nedenle bu muhayyerlik konusunda vârisler, mûrisin yerine kâim olarak kurulan akdi fesh veya onama hakkına sahip olur. Mâlikîler şart muhayyerliğini meşiyet (irade) yani akdi onama veya feshetme olarak görmektedir.

---

[156] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/208-209; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/227; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/35-37.

[157] Şâfiî, *el-Ümm*, 3/5; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 9/205; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/412; Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/227; Serahsî, *el-Mebsût*, 13/42; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/268; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/31; Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam*, 2/153-154; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/445-446.

Meşiyette olsa vâris, mûrisin yerine kâim olup şart muhayyerliği hakkına sahip olur.[158]

İkinci görüş ise Hanefî[159] ve Hanbelî[160] fukahâsının tercih ettiği görüştür. Bu görüşe göre şart muhayyerliği hakkına sahip kişi, muhayyerlik hakkını kullanmadan vefat ederse bu hakkı vârislerine intikal etmez. Çünkü şart muhayyerliği, bu hakka sahip kişinin ölümüyle sona ermektedir. Şart muhayyerliğinin sona ermesiyle de akit bağlayıcı olur.

Hanefîlerin şart muhayyerliğinin, vârislere intikalini mümkün görmemelerinin sebebi bu muhayyerliği, onama veya reddedebilme iradesinden ibaret görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu irade bir niteliktir. Nitelik ise mirasa konu olan bir şey olmadığı için ölüm ile başkasına geçemez. Kişiye ait bu nitelik, mirasa konu olma bakımından kişinin eşi ve ümmü veledi üzerindeki mülkiyet gibidir. Bu mülkiyet ise mirasa konu olmayan bir mülkiyet olduğu için vârislere geçmesi söz konusu olamaz. Eğer sadece müşteri veya sadece satıcı, şart muhayyerliğine sahip ise bu hakka sahip olanın vefatıyla akit her iki taraf için bağlayıcı olur. Eğer her iki taraf da şart muhayyerliğine sahip ise bu durumda iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Birinci ihtimalin -her iki tarafında ölmesi- oluşması halinde akit yine her iki taraf için bağlayıcı olur. İkinci ihtimalin -taraflardan sadece birinin ölmesi- oluşması halinde ise akit, ölen taraf için bağlayıcı olup şart muhayyerliği hakkı vârislerine intikal etmez. Ama hayatta olanın muhayyerlik hakkı devam etmektedir. Nitekim hayatta olanın muhayyerlik hakkının devam ettiği konusunda İslam hukukçuları görüş birliği içindedirler.[161] Hanbelîler de şart muhayyerliğini, şahsa bağlı bir hak gördükleri için bu hakkın ölümle vârislere geçmeyeceğini ifade ederler.[162]

---

[158] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/208-209; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/227; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/35-37.

[159] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/42; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/31; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/268; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/194; Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam*, 2/153-154; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/581; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/445-446; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/60.

[160] Hırakî, *el-Muhtasar*, 63; Mısrî ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî ʿala muhtasari'l-Hırakî*, 3/394; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/14; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâʿ ʿan Metni'l-İknâʿ*, 3/202.

[161] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/42-43; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/268; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/31; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/194; Molla Hüsrev, *Dürer'ül-Hükkam*, 2/153-154; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/445-446; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/60; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/31/28.

[162] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/14; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/28.

Şart muhayyerliğinin vârislere intikali ilgili görüşler incelendiğinde bu hakkın vârislere intikalinin mümkün görülmesi, bu muhayyerliğin teşri sebebine daha uygun düştüğü söylenilebilir. Çünkü muhayyerliklerin teşri sebeplerinden en önemlisi, olası aldanmaları engellemektir. Bu aldanma ölümle ortadan kalkmaz. Mal var olduğu sürece devam eder. Varisler de bu durumdan zarar görmeleri imkân dahilindedir. Bu zararın def'i için bu hakkın aynı zamanda varisler için de geçerli olması gerekir.

3.2.3. Görme Muhayyerliği

3.2.3.1. Görme Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Müşterinin, bir malı görmeden satın alıp gördükten sonra akdi feshetme veya onama konusunda sahip olduğu muhayyerliğe görme (rü'yet) muhayyerliği denir. Bu muhayyerlik satıcı için değil sadece müşteri için sabit olmaktadır. Zira satıcı sahip olduğu mala müşteriden daha fazla vâkıftır. Satıcı için böyle bir hak gerekli görülmemektedir. Bu hakka sahip müşteri, görmeden satın aldığı malı gördükten sonra dilerse akdi onaylayıp tamamlar; dilerse de akdi fesheder. Bu konuda muhayyerlik hakkına sahiptir. Eğer müşteri akdi feshetmiş, semeni de peşin vermişse bâyinin, aldığı semeni müşteriye iade etmesi gerekir.[163]

Görme muhayyerliğinin cevazı konusunda mezhepler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Şâfiîler, görme muhayyerliğinin meşruiyetini kabul etmezler. Çünkü Şâfiîler, akdin geçerli olması için ma'kûdun aleyh (akdin konusu olan mal)'in akdin yapıldığı mecliste hazır olmasını şart koşarlar. Görme muhayyerliğinin söz konusu olabilmesi için de malın akit anında hazır olmaması gerekir. Hazır olmayan malın satışını caiz görmedikleri için görme muhayyerliğinin meşruiyetini de kabul etmezler. Zaten malın akit yapılırken hazır olması görme muhayyerliğine olan ihtiyacı da ortadan kaldırmaktadır.[164]

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler ise birtakım şartlar dahilinde görme muhayyerliği ile kurulan akde cevaz vermişlerdir. Hanefîlere göre akdin geçerli olması için malın isminin belirlenmesi veya malın kendisine veyahut bulunduğu mekâna işaret edilmesi gerekir.[165] Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise müşteriye, akde konu olan malın

---

[163] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/69; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/292; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/335-339; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/194; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/576; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/817; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/66; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 4/160; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/29.
[164] Şâfiî, *el-Ümm*, 3/3; Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/291; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/29.
[165] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/69.

vasıflarının söylenmesi gerekir. Ayrıca söylenen bu vasıfların teslimden önce herhangi bir değişime uğramayacağından emin olunması gerekir. Bu şartlar çerçevesinde yapılan akitler geçerli olup müşteri için görme muhayyerliği sabit olur. Mâlikî ve Hanbelîlere göre satın alınan mal tavsif edildiği gibi çıkarsa müşteri için sabit olan muhayyerlik hakkı sâkıt olur ve akit yürürlüğe girer. Hanefîlere göre ise malın tavsif edildiği şekilde çıkıp çıkmaması önemli değildir. Her iki durumda da müşterinin muhayyerlik hakkı geçerliliğini korur. Müşteri malı gördükten sonra isterse akdi onaylayarak akdin yürürlüğe girmesini sağlar isterse akdi fesheder.[166]

Bu ihtilaf, akit yapılırken malın gâip olması durumunda kurulan akdin geçerli olup olmadığına dayanmaktadır. Şâfiîlere göre gaip malın satışı caiz değildir. Malın akit meclisinde hazır bulunması gerektiğini ifade ederler. Aksi takdirde ğarar içereceğinden dolayı akit bâtıl olur. Şâfiîlere göre tarla, demir vb. şeyler gibi akit kurulana kadar değişikliğe uğramayacak malların akit kurulmadan evvel görülmesi yeterlidir. Numunenin görülmesini de akdin geçerli olması için yeterli görmüşlerdir.[167]

Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise gâip malın satışı caizdir. Ancak Mâlikî[168] ve Hanbelîler[169], malın tavsif edilmesi şartı ile gâip malın satışına cevaz vermişlerdir. Gâip mal tavsif edildiği gibi çıkarsa müşteri için muhayyerlik sabit olmaksızın akit bağlayıcı olur. Tavsif edildiği gibi çıkmazsa müşteri görme muhayyerliğine sahip olur. Bu durumda akdi ister fesheder isterse de onaylar. Hanefîler ise gâip malın satışına mutlak olarak cevaz verirler. Tavsif edilmesini şart görmezler. Ancak müşterinin en azından ne satın alacağını bilmesi gerekir. Alacağı konusunun ev mi tarla mı olduğu belli olması gerekir ki cehâlet-i fâhişe (aşırı bilinmemezlik) durumu ortadan kalksın. Ancak ev veya tarlanın özelliklerinin detaylı şekilde bilinmesi şart değildir.[170]

---

[166] Apaydın, "Muhayyerlik", 31/29.
[167] Ebû İshak, *el-Mühezzeb*, 2/14-15; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/339; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/817; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/579.
[168] İbn 'Arafe, *el-Muhtasar fi'l-fıkh*, 5/134.
[169] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 3/495.
[170] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/336; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/174; Takî Osmânî, *Fıkhu'l-Büyû'*, 2/818; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/578; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 4/161-162.

Görme muhayyerliğinin geçerli olması için birtakım şartları hâiz olması gerekir. Bu şartlar şunlardır:[171]

a) Akdin konusu mebî'in, ta'yin ile muayyen olabilen şeylerden olması gerekir. Deyn karşılığında deyn şeklinde kurulan akitte müşteri için görme muhayyerliği sabit olmaz. Semen veya mebî'den en az biri ayn yani ta'yin ile belirlenebilen bir şey olması gerekir.
b) Müşteri, malı görmeden satın alması gerekir. Eğer müşteri, malı akit anında görmeyip akitten evvel görmüş ise malın durumuna bakılır. Mal, herhangi bir değişikliğe uğramayıp müşterinin daha önce gördüğü gibi ise müşteri için muhayyerlik hakkı sabit olmaz. Değişikliğe uğramış ise muhayyerlik hakkı sabit olur.

Şart muhayyerliğini iptal eden sebepler görme muhayyerliğini de iptal eder. Ancak şart muhayyerliğine sahip kişinin malı görmeden de kavlî olarak akdi onaylaması geçerli görülürken görme muhayyerliğine sahip kişinin, malı görmeden akdi onaylaması ise geçerli görülmemektedir. Onaylasa bile akit bağlayıcı olmaz ve muhayyerlik hakkı devam eder. Çünkü görme muhayyerliği mal görüldükten sonra sabit olur. Mal görülmeden sabit olmayan bir hakkın kullanılması ise mevcut olmayan hakkın kullanılması demektir. Bu ise geçerli değildir. Müşteri malı gördükten sonra böyle bir hak ortaya çıkar. Gördükten sonra kavlen akdi onaylayabilir. Ancak akdin feshi konusunda bu durum geçerli değildir. Müşteri malı görmeden de akdi feshedebilir. Zira bu şekilde yapılan akit müşteri için bağlayıcı olmamıştır. Bağlayıcı olmayan bir akit ise her zaman feshedilebilir.[172]

3.2.3.2. Görme Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Görme muhayyerlik hakkına sahip müşteri, malı görmeden veya malı görüp akdi onama/feshetme tercihlerinden birini kullanmadan önce vefat etmesi durumunda bu hakkın vârislere geçip geçmeyeceği hususunda fukaha arasında ihtilaf bulunmaktadır. Hanefî[173] ve Hanbelîlere göre görme muhayyerliği ölenin vârislerine intikal etmezken Mâlikîlere[174] göre ise intikal eder.[175] Bu durumda malı görmeden

[171] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/292; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 4/160-161.
[172] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/71; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/295; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/340; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/580.
[173] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/72; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/296; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/36; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/195; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/351; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/581; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 4/163.
[174] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/208-209.

satın alan kişi vefat ederse Hanefî ve Hanbelîlere göre akit bağlayıcı olur. Vârisler için muhayyerlik söz konusu olmadığından akdin konusu gaip mal, varislerin mülkiyetlerine geçer. Mâlikîlere göre ise mûrisin sahip olduğu muhayyerlik hakkı vârislere intikal ettiğinden dolayı vârisler malı gördüğünde muhayyer olur. Dilerse akdi onaylar dilerse akdi fesheder. Konunun başında zikredildiği üzere Şâfiiler, görme muhayyerliğini kabul etmezler. Bu nedenle vârislere intikali de düşünülemez.

Hanefîler, bu hakkı şart muhayyerliği gibi değerlendirerek vârislere intikalini mümkün görmemektedir.[176] Daha önce temas edildiği üzere Hanefîlerin şart muhayyerliğinin vârislere intikalini mümkün görmemelerinin sebebi bu muhayyerliği, onama veya reddedebilme iradesinden ibaret görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu irade bir niteliktir. Nitelik ise mirasa konu olan bir şey olmadığı için ölüm ile başkasına geçemez. Görme muhayyerliğini de onama veya reddedebilme iradesinden ibaret görmektedirler. İradenin ise vârislere intikali mümkün değildir.

Görme muhayyerliğinin varislere intikali ilgili görüşler incelendiğinde bu hakkın varislere intikalini mümkün gören Mâlikîlerin görüşü, bu muhayyerliğin teşrî sebebine daha uygun düştüğü söylenilebilir. Çünkü görme muhayyerliğinin teşrî sebeplerinden biri de olası aldanmaları engellemektir. Bu aldanma ölümle ortadan kalkmaz. Mal var olduğu sürece bu ihtimal devam eder. Vârislerin de bu durumdan zarar görmeleri imkân dahilindedir. Söz konusu zararın def'i için bu hakkın aynı zamanda vârisler için de geçerli olması gerekir.

3.2.4. Meclis Muhayyerliği

3.2.4.1. Meclis Muhayyerliğinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Akdi yapan taraflardan her birinin, akdi yaptıkları mekândan bedenen ayrılmadıkları sürece akdi feshetme hakkına sahip olmasını ifade eden muhayyerliğe meclis muhayyerliği denir.[177] Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde taraflara tanınan bu muhayyerlik

---

[175] Apaydın, "Muhayyerlik", 31/29.

[176] Serahsî, *el-Mebsût*, 13/72; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 5/296; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/36; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/195; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 6/351; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 4/581; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 6/69; Senhûrî, *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, 4/163.

[177] Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 195; Bilal Aybakan, "Meclis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/239; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/30.

hakkı, Hanefî ve Mâlikî mezhebi tarafından tanınmamıştır.[178] Bu ihtilaf "akdi yapan taraflar, ayrılmadıkları sürece muhayyerdir"[179] hadisinin farklı yorumlanmasına dayanmaktadır. Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde bu ayrılık, bedeni bir ayrılık şeklinde yorumlanmıştır.[180] Dolayısıyla bedenen ayrılmadıkları müddetçe îcap-kabul olsa dâhi taraflar muhayyerlik hakkına sahiptir. Bedenen birbirlerinden ayrıldıklarında ise akit bağlayıcı olur. Hanefî ve Mâlikî mezhebinde ise bu ayrılık, sözlü bir ayrılık olarak yorumlanmıştır.[181] Ayrıca Hanefî ve Mâlikî mezhebinde karşılıklı îcap-kabul gerçekleştikten sonra akit bağlayıcı olmaktadır. Tek taraflı olarak akit feshedilemez. Bu nedenle Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre meclis muhayyerliği taraflar için sabit olmamaktadır.[182]

3.2.4.2. Meclis Muhayyerliği Hakkının Vârislere İntikali

Meclis muhayyerliğinin meşruluğu konusunda ittifak halinde olan Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri, akdi yapan taraflardan birinin akdin yapıldığı mekândan ayrılmadan önce vefat etmesi halinde ölen kişinin sahip olduğu muhayyerlik hakkının vârislerine intikal edip etmeyeceği konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir. Hanefî ve Mâlikî mezhebinde ise meclis muhayyerliği kabul görülmediği için vârislere intikali de söz konusu olmamıştır.

Şâfiî mezhebine göre bu hak ölenin vârislerine intikal eder. Taraflardan her ikisi vefat etse de durum böyledir. Vârisler, mûrisin yerine kâim olur. Vârisler akdin onaylanmasını isterse akdin kurulduğu mekândan ayrılmaları gerekir. Akdin feshedilmesini isterlerse akdin kurulduğu mekânda akdi feshetmek istediklerini karşı tarafa bildirerek akdi feshedebilir. Bu konuda muhayyerlik hakkına sahiptir.[183]

Hanbelî mezhebinde hâkim olan görüşe göre ise taraflardan birinin vefat etmesi ile akdi yapan her iki tarafın meclis muhayyerlik hakkı sâkıt olup akit bağlayıcı olur. Vefat eden tarafın muhayyerlik hakkı ölüm ile düşmektedir. Bu hakkı varislerine intikal etmez. Çünkü Hanbelîlere göre meclis muhayyerliği hakkı vârislere intikal

---

[178] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 3/482; Muzenî, *Muhtasaru'l Muzenî*, 8/172-173; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/23; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/20.
[179] Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1416), 1/331.
[180] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 3/482-484; Muzenî, *Muhtasaru'l Muzenî*, 8/172-173.
[181] Merginânî, *el-Hidâye*, 3/23; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/21.
[182] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 3/222; el-Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/20; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/23; Apaydın, "Muhayyerlik", 31/30.
[183] Şâfiî, *el-Ümm*, 3/5; Muzenî, *Muhtasaru'l Muzenî*, 8/173; Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/207; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, 2/408.

etmez. Hayatta olan tarafın muhayyerlik hakkı da karşı tarafın vefat etmesi ile bedenen bir ayrılık gerçekleştiği için sâkıt olur. Zira Hanbelîlere göre ölüm, en büyük ayrılıktır. Dolayısıyla her iki tarafın muhayyerliğin iptal olması ile akit, her iki taraf için bağlayıcı olur. Hanbelî mezhebinde hâkim olan görüş bu olmakla birlikte mezhep içerisinde ölüm sonucunda bedeni bir ayrılığın gerçekleşmeyeceği de ifade edilmiştir. Bu görüşe göre ölen kişinin bedeni, akdin yapıldığı meclisten alınmadığı sürece hayatta olan tarafın muhayyerlik hakkı devam etmektedir. Ölenin cesedi söz konusu mekândan alınması ile hayattaki kişinin de muhayyerlik hakkı sâkıt olup akit her iki taraf için bağlayıcı olmaktadır.[184]

Akdin taraflarına muhayyerlik hakkının tanınmasındaki maksat göz önüne alındığında meclis muhayyerlik hakkının vârislere intikalinin gerekli olduğu ifade edilebilir. Nitekim muhayyerlikler muhtemel zararı engellemek için sabit olmuştur. Vârislerin de mûris gibi zarar görme ihtimali mevcuttur. Bu nedenle söz konusu hakkın vârislere intikalini mümkün gören görüşün mekâsıda daha uygun düştüğü söylenilebilir.

Hanbelîlerin ölümün ayrılık olup olmadığı ile ilgili görüşleri iki açıdan değerlendirilebilir. Meclis muhayyerliği için yapılan tarifin zâhirine bakıldığında taraflardan birinin vefatıyla akdin her iki taraf için bağlayıcı olmaması ve hayatta olan tarafın muhayyerlik hakkının devam etmesi gerektiği sonucu çıkarılabilir. Çünkü ortada bedeni bir ayrılık meydana gelmemiştir. Bu nedenle zâhiren değerlendirildiğinde ölüm olsa bile kişinin cesedi, akdin yapıldığı meclisten alınmadığı sürece hayatta olan tarafın muhayyerlik hakkının devam ettiğini ifade eden görüş tercih edilebilir. Zira bedeni bir ayrılık oluşmamıştır. Fakat meclis muhayyerliği için yapılan tarifteki "bedenen" kaydı, salt bedeni olarak değil de kişinin canlı bir şekilde mekânda bulunma şeklinde kabul edilmesi durumunda "ölüm, en büyük ayrılıktır" görüşünün daha isabetli olacağı söylenilebilir. Ölümün ayrılık olarak kabul edilmesi ise akdin her iki taraf için bağlayıcı olmasını gerektirir. Zira ayrılık ile meclis muhayyerliği ortadan kalkar.

[184] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 3/485; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ ʿ ʿan Metni'l-İknâ ʿ*, 3/200.

3.2.5. Hibe Akdi

3.2.5.1. Hibe Akdinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Hibe, sözlükte bir kişiye yararlanacağı bir şeyi karşılıksız olarak vermektir. Verilen şey, mal olacağı gibi manevi-mecazi bir bağışlama da olabilir. Mesela bir kimsenin birine ücretsiz olarak bir araba bağışlaması malın hibe edilmesine, Allah'ın kullarına evlat nasip etmesi de manevi bir şeyin hibe edilmesine örnek gösterilebilir.[185]

Hukuk terimi olarak hibe, bir malın ivazsız (bedelsiz) olarak hayattayken başka bir kimseye temlik edilmesidir.[186] Hibe akdi, bedelsiz olması hasebiyle satımdan, temliğin olması hasebiyle karz ve âriyet akdinden farklılaşmaktadır. Temlik edilecek şeyin "mal olması" kaydı ile hibe kelimesinin sözlük anlamında yer alan manevi bağışlanmalar dışarda bırakılmıştır. "Hayatta olma" kaydı ile vasiyetten ayrışmaktadır. Nitekim vasiyette de malın karşılıksız temliki söz konusudur. Vasiyetin hükümleri kişinin vefatından sonra zuhûr ederken hibenin hükümleri ise kişi hayattayken zuhûr etmektedir. Hibe eden tarafa vâhib, kendisine hibe edilen tarafa mevhûbun leh ve hibe edilen şeye ise mevhûb denilmektedir.[187]

Hibe akdi icap ve kabul ile kurulur. Fukahânın çoğunluğuna göre kurulan akdin tamamlanabilmesi için mevhûbun, mevhûbun leh tarafından kabzedilmesi gerekir.[188] Teslim alınmadığı sürece akit tamamlanmaz. Ancak Mâlikî[189] mezhebine göre hibe akdinde kabz şart değildir. Akit îcap ve kabul ile tamamlanmış olup mevhûbun mülkiyeti, karşı tarafa intikal eder. Bu nedenle vâhibin, karşı tarafa mevhûbu teslim etmesi gerekir. Teslim etmesi vâhib üzerine bir borçtur. Örneğin Maliki mezhebinde,

---

[185] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/223; Ali Bardakoğlu, "Hibe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/421.

[186] el-Cundî Halîl b İshâk, *el-Muhtasar*, thk. Ahmed Caʿd (Kâhire: Dâru'l-Hadîss, 2005), 214; ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl*, 7/171; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/115; Muhammed b. Yûsuf Ebi'l-Kāsım el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl li- Muhtasari Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1994), 8/3; İbn 'Arafe, *el-Muhtasar fi'l-fıkh*, 8/515; Takiyyuddīn Muḥammed b. Aḥmed İbnu'n-Neccâr, *Muntehâ'l-irâdât*, thk. ʿAbdullah b. ʿAbdulmuḥsîn et-Türkî (Beyrut: Müʾessesetü'r-Risâle, 1999), 3/389; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Dakâ'iku Ülî'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ* (b.y.: ʿÂlemü'l-Kütüb, 1993), 2/429; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/324; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/559.

[187] eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/559; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/223; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 4/329; Bardakoğlu, "Hibe", 17/421-422.

[188] Serahsî, *el-Mebsût*, 12/48; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/115; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/377; Mâverdî, *el-İḳna'*, 120; İmâmu'l-Haremeyn el-Cuveynî, *Nihâyetu'l-Matlab fî Dirâyet'il-Mezheb*, thk. ʿAbdūlʿazīm ed-Dīb (Suudi Arabistan: Dâru'l-Minhâc, 2007), 8/408; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/42; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/565; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/377; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/19; Bardakoğlu, "Hibe", 17/423.

[189] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/114; İbn 'Arafe, *el-Muhtasar fi'l-fıkh*, 8/518-519; Bardakoğlu, "Hibe", 17/423.

vâhib tarafından "bu arabayı sana hibe ettim" şeklindeki söz ile yapılan icabın yürürlüğe girebilmesi için, karşı tarafın "kabul ettim" şeklinde cevaplaması yeterli görülmekteyken fukahânın çoğunluğuna göre hibenin tamamlanması için îcap ve kabulden sonra ayrıca karşı tarafın arabayı teslim alması gerekmektedir. Ayrıca yapılan hibe akdinin geçerli olması için vâhibin akıllı ve bulûğ çağına ermiş olması gerekmektedir.[190] Bu nedenle çocukların hibesi geçersizdir.

3.2.5.2. Hibe Akdinden Doğan Hakların Vârislere İntikali

Hibe akdinden doğan hakların vârislere intikali konusu ele alınmadan önce hibe akdi sonucunda hangi tür hakların doğduğunun ele alınması, konunun anlaşılması açısından uygun olacaktır. Genel olarak hibe akdinde rücû, kabul etme ve teslim alma hakları sabit olmaktadır.

Hibe akdinden doğan rücû hakkı, vâhib için sabit olmaktadır. Ancak yapılan hibeden rücû edilip edilemeyeceği ve edilebildiği durumda ne zaman edilebileceği hususu ise ihtilaf barındırmaktadır.

Hanefî mezhebine göre vâhib, karşı tarafın kabulünden veya mevhûbun tesliminden önce karşı tarafın rızasına veya hâkimin kararına gerek duymadan yaptığı hibeden rücû edebilir. Hibe akdi kabz ile tamamlandıktan sonra hibeden dönmesine herhangi bir engel yok ise karşı tarafın rızası veya hâkimin kararı ile de hibeden rücû edilebilir. Hanefîler her ne kadar hukuki açıdan böyle bir hakkın sabit olduğu ifade etseler de ahlaki açıdan hibeden rücû etmenin doğru olmadığını ifade eder.[191]

Hanefîlere göre rücûyu engelleyen durumlar ise şunlardır:[192]

a) Hibe edilen malın helak olması,
b) Hibe edilen malda ziyade olması,
c) Yaptığı hibesine karşılık bir bedel alması,
d) Hibe edilen kişi, vâhibin mahremi yani kendisi ile ebedi olarak evlenemeyeceği bir kişi (Anne, baba, amca, hala vb.) olması,
e) Hibe akdinin taraflarının karı-koca olması,

---

[190] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/235; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/12; Bardakoğlu, "Hibe", 17/422.

[191] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/128; Serahsî, *el-Mebsût*, 12/57-58; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/328; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/698; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/262-263; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/26-27; Bardakoğlu, "Hibe", 17/425.

[192] Serahsî, *el-Mebsût*, 12/49-53; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 6/128-134; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/267-274; Bardakoğlu, "Hibe", 17/425.

f) Hibenin, kendisine hibe edilen kişinin mülkiyetinden çıkmış olması,
g) Hibe akdinin taraflarından birinin vefat etmesi,
h) Hibenin sadaka amacıyla yapılması gibi durumlarda vâhib hibesinden rücû edemez.

Hanbelî[193] ve Şâfiî[194] mezhebine göre vâhib, karşı tarafın kabulünden veya mevhûbun tesliminden önce karşı tarafın rızasına veya hâkimin kararına gerek kalmadan yaptığı hibeden rücû etme hakkına sahiptir. Söz konusu mezhepler de Haneffîler gibi her ne kadar hukuki açıdan böyle bir hakkın sabit olduğunu ifade etseler de ahlaki açıdan hibeden rücû etmenin doğru olmadığını ifade eder. Teslim gerçekleştikten sonra hibe akdi tamamlandığından dolayı hibeden rücû edilemez. Bu konuda Hanbelilere göre sadece anne-baba, çocuklarına yaptığı hibeden teslim olsa bile rücû edebilir. Şâfiîlere göre ise sadece baba, evladına veya usûlüne (torun, torunun çocuğu…) yaptığı hibeden teslim olsa bile rücû edebilir.[195]

Mâlikî mezhebinde hibe akdinin bağlayıcılığı için îcap ve kabul yeterli görülmüş olup ayrıca mevhûbun teslimi şart koşulmamıştır.[196] Hibe akdi îcap ve kabul ile bağlayıcılık kazandığı için vâhibin, karşı tarafa mevhûbu teslim etmesi gerekir. Teslim etmesi vâhibin üzerine bir borçtur. Vâhib, icap ve kabulden sonra akit bağlayıcı olduğu için hibesinden rücû edemez. Sadece anne-baba, evladına yaptığı hibeden rücû edebilir.[197]

Hibe akdinden doğan kabul ve teslim alma hakkı ise mevhûbun leh için sabit olmaktadır. Her ne kadar hibe akdinde bir malın bedelsiz bağışı söz konusu olsa da karşı tarafın rızası ve teslimi olmaksızın bu akit geçerlilik kazanmamaktadır. Mevhûbun leh, kabul edip etmeme konusunda muhayyerdir.

3.2.5.2.1. Vâhib'in Hibesinden Rücû Hakkının Vârislere İntikali

Hibeden rücû meselesinde zikredildiği üzere hibe akdinde vâhib, îcaptan sonra kabulden önce, kabulden sonra mevhûbun tesliminden önce ve birtakım şartlar

---

[193] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/42; İbnu'n-Neccâr, *Muntehâ'l-irâdât*, 3/395.
[194] Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/378-379; Mâverdî, *el-İḳna'*, 120.
[195] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/55; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/568; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/27; Bardakoğlu, "Hibe", 17/425.
[196] İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/114; Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/270; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/21.
[197] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 4/410; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/117; el-Kâdî Ebû Muhammed ʿAbdulvehhâb, *et-Telkīn fi'l-fıkhi'l-Mâlikî*, thk. Ebû Üveys Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.), 2/217; ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl*, 7/176; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/27.

çerçevesinde mevhûbun tesliminden sonra olmak üzere üç yerde yaptığı hibeden dönme hakkına sahiptir. Söz konusu hakka sahip olan vâhibin vefat etmesi ile bu hakların vârislere intikali konusunda mezhepler, farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Hanefîlere göre vâhib, sadece îcaptan veya hem îcap hem kabulden sonra fakat teslim gerçekleşmeden önce vefat ederse yapılan hibe akdi geçersiz olur. Zira Hanefî mezhebine göre hibe akdinin tamamlanması için mevhûbun teslimi şarttır. Teslim olmadan hibe akdi, vâhib için bağlayıcı olmamaktadır. Hibe akdinde mevhûbun teslim alınması, satım akdindeki kabul ile eşdeğer kabul edilmiştir. Nitekim satım akdinin geçerli olabilmesi için yapılan îcabın kabul ile karşılık bulması gerekir. Aksi takdirde akit yürürlüğe girmemektedir. Satım akdinde yapılan îcap, kabul ile karşılık bulmadan evvel îcabı yapan taraf vefat ederse satım akdi geçersiz olmaktadır. Bu nedenle yapılması planlanan akitten herhangi bir hak vârislere intikal etmemektedir. Hibe akdinde de durum bu şekildedir. Vâhip, îcap-kabulden sonra teslimden önce vefat ederse akit geçersiz olacağından dolayı vârisleri için herhangi bir hak söz konusu olmamaktadır. Nitekim geçersiz bir akitten bir hakkın doğması söz konusu değildir.[198]

Hanefî mezhebinde hibe akdi, mevhûbun teslimi ile tamamlanmış olup vâhib için bağlayıcı olmaktadır. Vâhib, kendisi için bağlayıcı olan hibe akdinden rücû edebilmesi için daha önce zikredilen engellerin olmaması ve karşı tarafının rızası veya hâkimin kararı gerekmektedir. Bu şartların oluşması durumunda vâhib için hibeden rücû etme hakkı sabit olmaktadır. Hanefîlere göre vâhib için sabit olan bu hak, vâhibin vefatıyla sâkıt olup varislerine intikal etmemektedir. Çünkü hibeden bulunan kişi, vârisler olmayıp vâhibin bizzat kendisidir. Hibeden rücû edip etmeme konusunda vâhib muhayyerdir. Bu muhayyerlik ise vâhibin iradesine bağlı olup mirasa konu olmamaktadır. Bu hak mirasa konu olmadığı için vârislere intikali de söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla vârisler yapılan hibe akdi için rücû talebinde bulunamazlar.[199]

---

[198] Serahsî, *el-Mebsût*, 12/56-57; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/329; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/361; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/701; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/262; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/33.

[199] Serahsî, *el-Mebsût*, 12/56-57; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3/51; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/329; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/361; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/701; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/33.

Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde genel kabul göre vâhib, mevhûbu karşı tarafa teslim etmediği sürece yaptığı hibeden rücû etme hakkına sahiptir. İsterse mevhûbu teslim ederek hibe akdinin yürürlüğe girmesini sağlar isterse de hibesinden rücû ederek akdi iptal eder. Bu konuda muhayyerdir. Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde hâkim görüşe göre hibeden rücû hakkına sahip vâhib vefat ederse Hanefîlerinin aksine akit geçersiz olmayıp söz konusu hak, vâhibin varislerine intikal eder. Varisler tıpkı mûris gibi hibeyi teslim etme ve hibeden rücû etme seçeneklerden birisini seçme hususunda muhayyerdir. İsterse mevhûbu karşı tarafa teslim eder isterse de hibeden rücû eder. Bu görüşü savunan fukahâya göre hibe akdi, şart muhayyerliği şartı ile kurulmuş lazım akit gibidir. Nasıl ki şart muhayyerliği vârislere intikal ediyor ise hibe akdinden doğan söz konusu haklar da vârislere intikal etmektedir. Söz konusu mezheplerin genel kanısı bu şekilde olmakla beraber Şâfiî ve Hanbelî fukahasından bazıları vâhibin vefatıyla, tıpkı vekâlet akdinde olduğu gibi hibe akdinin geçersiz olacağını ifade ederler. Bunu da hibe akdinin gayrı lazım bir akit olmasına dayandırırlar. Nitekim bu görüşte olan fukahâya göre gayrı lâzım bir akit, taraflardan birinin ölümü ile geçersiz olmaktadır. Geçersiz bir akitten de herhangi bir hak zuhûr etmediğinden, vârislere intikali de mümkün olmamaktadır.[200]

Hibe edilen mal karşı tarafa teslim edildikten sonra hibeden rücû, daha önce zikredildiği üzere birkaç durum haricinde pek mümkün görülmemektedir. Şâfiîlere göre sadece babanın usûlüne yaptığı ve teslim ettiği hibeden rücû mümkündür. Şâfiîlere göre baba, hibeyi usûlüne teslim ettikten sonra vefat ederse kendisine ait rücû hakkı sâkıt olup vârislerine intikal etmez.[201] Gerekçesi ise bu hakkı mala bağlı bir hak kabul etmemeleridir. Mala bağlı olmayan soyut bir hak ise mirasa konu olamaz. Hanbelîlere göre ise sadece anne-babanın çocuklarına yaptığı ve teslim ettiği hibeden rücû mümkündür. Hanbelîlere göre anne veya baba, çocuğuna hibeyi teslim ettikten sonra vefat ederse kendilerine ait rücû hakkı sâkıt olup vârislerine intikal etmez.[202]

Mâlikî mezhebinde ise rücû meselesinde işaret edildiği üzere anne-babanın evladına yaptığı hibe haricindeki hibe akitlerinde vâhib, îcap ve kabulden sonra hibesinden

[200] Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/377-378; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/566; el-Cuveynî, *Nihâyetu'l-Maṭlab*, 8/410; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/43; Buhûtî, *Dakâ'iku Ülî'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*, 2/431; İbnu'n-Neccâr, *Muntehâ'l-irâdât*, 3/396.
[201] eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/568.
[202] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/60.

rücû edemez. Çünkü Mâlikî mezhebine göre hibe akdi, îcap ve kabul ile bağlayıcı olmaktadır. Diğer mezheplerdeki gibi bağlayıcı olması için ayrıca teslim alma şart koşulmamıştır. Şart koşulmamakla beraber vâhib îcap-kabulden sonra mevhûbu karşı tarafa teslim etme zorunluluğu bulunmaktadır. Mâlikîlere göre vâhib, yaptığı hibeden ancak îcaptan sonra ve karşı tarafın kabulünden önce rücû etme hakkına sahiptir. Vâhib, hibeden rücû hakkını kullanmadan önce vefat ederse yapılan akit bâtıl olup söz konusu hak vârislerine intikal etmemektedir.[203] Akdin bâtıl olması ile mevhûb, vâhibin vârislerine ait olur. Mevhûbun leh, vâhibin vefatından sonra vâhibin icabını kabul ederek herhangi bir hak talebinde bulunamaz. Vâhibin vefatı ile yapılan akdin bâtıl olacağı hususunda Mâlikî ve Hanefîler hemfikirdir. Ancak Mâlikîler vâhibin vefatı, sadece kabulden önce olması halinde akdin bâtıl olacağını ifade ederken, Hanefîler ise vâhibin vefatı hem kabulden önce hem de kabulden sonra teslimden önce olması halinde akdin bâtıl olacağını ifade eder. Mâlikîlere göre anne-babanın evladına yaptığı hibeden rücû etme hakkı ise, anne-baba hayatta olduğu sürece geçerlidir. Anne-babanın vefatıyla söz konusu rücû hakkı sâkıt olup vârislerine intikal etmemektedir.[204]

Genel olarak incelendiğinde vâhibin hibesinden rücû hakkı, bâtıl akitlerde söz konusu olmamaktadır. Hibeden rücû hakkı, oluşma ihtimali olup tamamlanmamış veya tamamlanmış hibe akdinde söz konusu olmaktadır. Hanefîlere göre rücû hakkı, mevhûbun tesliminden sonra ortaya çıkarken, Şâfiî ve Hanbelîler göre ise kabul veya teslimden önce veyahut anne-babanın evladına yaptığı hibenin tesliminden sonra ortaya çıkmaktadır. Mâlikîlerde ise "anne-babanın evladına yaptığı hibe" ile sınırlı olarak îcap-kabulden sonra ortaya çıkmaktadır. Hibenin teslimden sonra vâhibe ait rücû hakkının vârislere intikal etmeyeceği hususunda mezhepler ittifak içerisinde olduğu söylenilebilir. Kanaatimizce hibenin maksadı da bunu gerektirir. Zira hibenin asıl amacı bir nevi ahirete yatırım yapmak ve sevap kazanmaktır. Eğer vârislere intikali mümkün olsaydı vârislerin, yapılan akitten rücu etme hakkı doğacaktı. Vârisler bu hakka dayanarak mûris tarafından sevap amacıyla verilen hibeyi geri almaları halinde hibeden beklenen amaç engellenmiş olacaktı.

---

[203] Muhammed İlîş, *Minehu'l-celîl ʿalâ Muhtasari'ş-Şeyh Halîl*, 8/184; Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 8/14; ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl*, 7/177-178.
[204] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 4/411.

3.2.5.2.2. Mevhûbün Leh'in Hibeyi Kabul Etme ve Teslim Alma Hakkının Vârislere İntikali

Hibe akdinin kurulabilmesi için îcap yeterli olmayıp ayrıca karşı tarafın kabul etmesi ve mevhûbu teslim alması gerekir. Karşı taraf, kendisine hibe için yapılan îcabı kabul edip/etmeme veya kabulden sonra teslim alıp/almama konusunda muhayyerdir. Mevhûbun lehin vefat etmesi halinde mevhûbun lehe ait bu muhayyerlik hakkının vârislerine intikal edip etmeyeceği hususunda mezhepler tarafından farklı görüşler beyan edilmiştir.

Hanefî ve Hanbelîlere göre mevhûbun leh, kabul etsin veya etmesin mevhûbu teslim almadan vefat ederse hibe akdi geçersiz olur. Mevhûbun lehe ait bu muhayyerlik hakkı vârislerine intikal etmez. Tıpkı satım akdinde kabul olmadan evvel müşterinin vefatı gibi değerlendirilmektedir. Nitekim satım akdinde kabul gerçekleşmeden önce müşteri vefat ederse akit her iki taraf için geçersiz olmaktadır. Sanki hiç kurulmamış akit gibi kabul edilmektedir. Mevhûbun leh, mevhûbu teslim aldıktan sonra vefat ederse teslim alınan mal, mevhûbun lehin vârislerine intikal eder. Bu intikal ile mevhûbun mülkiyetinde değişiklik meydana gelmektedir. Mülkiyet değişimi ise vâhibin hibesinden rücu etmesine engel teşkil edeceğinden vâhibe ait rücu hakkı, karşı tarafın ölümü ile sâkıt olmaktadır.[205]

Şâfiî mezhebine göre mevhûbun leh, hibe akdi için kendisine yöneltilen icabı kabul etmesi ile mevhûbun mülkiyetine sahip olamaz. Mülkiyetine sahip olabilmesi için mevhûbu, vâhibin izni ile teslim alması gerekir. Ancak şu da var ki mevhûbun leh, kendisine yapılan hibeyi kabul edip/etmeme ve teslim alıp/almama konusunda muhayyerdir. Şâfiî mezhebinde hâkim olan görüşe göre mevhûbun lehin vefat etmesiyle mevhûbun lehe ait bu haklar, vârislere intikal eder. Vârislerde yapılan hibeyi kabul edip/etmeme ve teslim alıp/almama konusunda muhayyerdir. Genel kanı bu olmakla beraber Şâfiî fukahâsından bazıları mevhûbun lehin vefatıyla, tıpkı vekâlet akdinde olduğu gibi hibe akdinin geçersiz olacağını ifade ederler.[206] Geçersiz bir akitten de herhangi bir hak zuhûr etmediğinden, vârislere intikali de mümkün olmamaktadır. Şayet mevhûbun leh, mevhûbu teslim aldıktan sonra vefat ederse bu

[205] Serahsî, *el-Mebsût*, 12/56-57; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 1/329; Şeyhîzâde, *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, 2/361; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/701; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/43; Buhûtî, *Dakâ'iku Ülî'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*, 2/432; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 4/262; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 5/33.

[206] Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/377-378; eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/566; el-Cuveynî, *Nihâyetu'l-Maṭlab*, 8/410.

durumda mevhûb, mevhûbun lehin vârislerine intikal eder. Mülkiyet değişimi nedeniyle de vâhibe ait rücu hakkı da sâkıt olur.[207]

Diğer mezheplerde olduğu üzere Mâlikî mezhebinde de mevhûbun leh için kabul ve teslim hakkı sabit olmaktadır. Mâlikîlere göre mevhûbun leh, kendisi için sabit olan hakları kullanmadan önce vefat ederse kabul hakkı sâkıt olup vârislerine intikal etmez.[208] Çünkü bu durumda akit bâtıl olur. Bâtıl akit ise hiç kurulmamış akit gibi herhangi bir hak doğurmaz. Teslim alma hakkı ise mevhûbun lehin vefatıyla vârislerine intikal eder. Vârisler, teslim alma konusunda mevhûbun lehin yerine kâim olur. Dolayısıyla vâhibin, mevhûbu vârislere teslim etmesi gerekir. Şayet mevhûbun leh, mevhûbu teslim aldıktan sonra vefat ederse bu durumda mevhûb, mevhûbun lehin vârislerine intikal eder. Mülkiyet değişimi nedeniyle de vâhibe ait rücû hakkı da sâkıt olur.[209]

3.2.6. Vasiyet Akdi

3.2.6.1. Vasiyet Akdinin Kavramsal Çerçevesi ve Şartları

Vasiyet, bir malın veya menfaatin ölümden sonra olmak şartıyla bir kişiye veya bir hayır cihetine bedelsiz olarak temlik edilmesidir. Vasiyet akdi teberrû akitlerindendir. Hibe akdinde de zikredildiği üzere vasiyet, ölümden sonra gerçekleşecek olması ile hibe gibi diğer teberrû akitlerinden ayrılır. Bedelsiz olması ile de ivazlı akitlerden farklılık arz eder. Vasiyeti yapan kişiye mûsî, kendisine vasiyet edilen kişiye mûsa leh ve vasiyet edilen mal veya menfaate ise mûsâ bih denilmektedir.[210]

Vasiyet, gayrı lâzım bir akittir. Vasiyet eden kimse için bağlayıcı değildir. Bu nedenle vasiyette bulunan kişi hayattayken yaptığı vasiyetinden rücû edebilir. Ancak vasiyet eden kişi vefat ederse rücû hakkı sakıt olup akit bağlayıcı olur. Dolayısıyla mûris tarafından yapılan vasiyetin gereğinin, vârisleri tarafından yapılması gerekir.[211]

Vasiyet akdinde mûsa leh belirli bir şahıs ise mûsînin icabı, mûsinin vefatından sonra mûsa leh tarafından kabul ile karşılık bulması gerekir. Aksi halde vasiyet akdi

---

[207] eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc,* 3/570.
[208] Muhammed İlîş, *Minehu'l-celîl ʿalâ Muhtasari'ş-Şeyh Halîl,* 8/184; Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl,* 8/14; ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl,* 7/177-178.
[209] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene,* 4/411.
[210] ʿAbdü'l-Münʿim Halil İbrâhîm, *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîru'l-Ebsâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 2002), 732; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 5/115.
[211] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/378; Abdüsselam Arı, "Vasiyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/553.

yürürlüğe girmez. Söz konusu kabul, bütün mezheplere göre vasiyet akdinin tamamlanması için şarttır. Ancak mûsa leh, bir kurum veya bir topluluk olursa vasiyet akdinin kurulması için îcap yeterli görülmektedir. Mûsa leh ister şahıs olsun ister kurum veya bir topluluk olsun fark etmez her iki durumda da vasiyetin tamamlanabilmesi için mûsînin vefat etmesi gerekir.[212]

Vasiyetin geçerli olması için tarafların ve vasiyete konu olan malın birtakım şartları hâiz olması gerekir. Söz konusu şartlar ise şunlardır:[213]

a) Kabulün, îcaba uygun olması,
b) Mûsinin, kendi malında teberrû niteliğinde bir tasarrufta bulunabilme ehliyetine sahip olması,
c) Mûsinin, vasiyeti kendi rızasıyla yapmış olması,
d) Mûsa lehin, vasiyetin yapıldığı ve mûsinin vefat ettiği zaman yaşıyor olması,
e) Mûsa lehin, mûsînin varislerinden biri olmaması,
f) Mûsa lehin, mûsîyi cinayeten ve mübâşereten öldürmemiş olması,
g) Mûsa lehin, mûsinin mülkiyeti altında biri olmaması,
h) Mûsa bih, mütekavvim mal veya bu mala bağlı bir menfaat olması,
i) Mûsa bih, mûsinin vârisi varsa mûsiye ait malın üçte birinden fazla olmaması gerekir.

3.2.6.2. Vasiyet Akdinden Doğan Hakların Vârislere İntikali

Vasiyet akdinde iki tür hak sabit olmaktadır. Birincisi mûsinin ölmeden önce yaptığı icaptan rücû edebilme hakkıdır.[214] Bu hak mûsinin ölmesi ile ortadan kalkmaktadır ve mirasa da konu olmamaktadır. Çünkü vasiyet, mûsinin ölümüyle mûsi tarafı için bağlayıcı olmaktadır. Mûsinin varisleri için vasiyetten rücû hakkı yoktur. Sabit olan ikinci hak ise mûsinin ölümü ile mûsa lehin, yapılan vasiyeti kabul veya ret hakkıdır.[215] Mûsa leh isterse yapılan vasiyeti kabul edip vasiyetin tamamlanmasını sağlar isterse de vasiyeti reddeder. Mûsa leh bu konuda muhayyerdir. Mûsa leh, bahse konu olan hakkı kullanmadan önce vefat ederse bu hakkın vârislere intikal edip etmeyeceği konusunda mezhepler, farklı görüşler beyan etmişlerdir.

---

[212] Nevevî, *el-Mecmûʿ*, 15/429; ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl*, 8/313; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 5/117; Arı, "Vasiyet", 42/553-554.
[213] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/334-354; Arı, "Vasiyet", 42/554.
[214] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/378; el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 422.
[215] el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 421; Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, 2/296; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 5/118.

Hanefîlere göre mûsa leh, mûsinin vefatından sonra kendisine yapılan vasiyeti kabul veya reddetmeden önce vefat ederse vasiyet, istihsanen sahih olup yürürlüğe girer. Mûsa leh için sabit olan vasiyeti kabul veya ret hakkı, mûsa lehin varislerine intikal etmez. Musa bihin mülkiyeti, tıpkı mirasta olduğu gibi doğrudan mûsa lehin varislerine intikal eder.[216] Nitekim mûrisin bıraktığı miras, vârislerinin kabul veya reddine bakılmaksızın vârislerinin mülkiyetine intikal etmektedir. Hanefîler bu konuda kıyas ile amel etmeyip istihsan ile hüküm vermiştir. Zira kıyasa göre hüküm verilseydi vasiyetin, mûsa lehin ölümüyle bâtıl olması gerekirdi. Çünkü kıyasa göre akdin rükünlerinden biri de kabuldür. Kabul olmadan yapılan îcap, bir değer ifade etmemektedir. Vasiyette de mûsa lehin vefatıyla yapılan îcabın kabul ile karşılık bulma ihtimali kalmadığı için vasiyet akdi geçersiz olmaktadır. Tıpkı satım akdinde müşterinin kendisine yöneltilen îcabı kabul etmeden vefat etmesi gibi. Nitekim müşteri, yapılan icabı kabul etmeden vefat ederse satım akdi geçersiz olmaktadır. İstihsana göre ise vasiyette asıl olan vasiyetin kabul edilmesidir. Bundan dolayı istihsana göre vasiyetin rükünleri îcap ve îcabın reddedilmemesidir. Mûsa lehin kabul edip etmediğinden ziyâde reddedip etmediğine bakılır. Mûsa lehin ölümüyle de vasiyetin reddedilme ihtimali ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle mûsa lehin ölümüyle vasiyet tamamlanmış olup mûsa bihin mülkiyeti, vârislerine intikal etmektedir.[217]

Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîlere göre de vasiyetin tamamlanması için mûsa lehin, mûsinin vefatından sonra vasiyeti kabul etmesi gerekir. Aksi halde mûsa bihin mülkiyeti mûsa lehe geçmez. Mûsa leh, vasiyeti kabul veya ret hakkını kullanmadan önce vefat ederse bahse konu olan haklar Şâfiî[218], Hanbelî[219] ve Mâlikîlere[220] göre mûsa lehin vârislerine intikal eder. Vârisler vasiyeti kabul edip etmeme hususunda muhayyerdir. Vârislerin bir kısmı kabul bir kısmı da reddeder ise kabul eden vârisler kendi hissesi oranında vasiyete mâlik olurlar. Vasiyeti reddeden vârislerin hisseleri ise mûsinin vârislerine intikal eder.[221]

---

[216] İbn Nuceym, *el-Eşbāh ve'n-nezā'ir*, 299.
[217] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 7/332; el-Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, 421; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 10/429; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 5/118.
[218] Ebû İshak, *el-Mühezzeb*, 2/344-345; Nevevî, *el-Mecmû'*, 15/430.
[219] Hırakî, *el-Muhtasar*, 83; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 6/152; Mısrî ez-Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'ala muhtasari'l-Hırakî*, 4/371.
[220] Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 4/347; ez-Zürkānî, *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muhtasarı Halîl*, 8/313.
[221] Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*, 5/118.

Vasiyette mûsi için ortaya çıkan rücû hakkı, mûsinin vefatıyla ittifakla sâkıt olup mûsinin vârislerine intikal etmez. Bu konuda bir ihtilaf bulunmamaktadır. İhtilaf, mûsa leh için sabit olan kabul ve ret haklarının vârislere intikali hususunda ortaya çıkmaktadır. Ancak bahse konu olan hakların vârislere intikali konusunda her ne kadar ihtilaf olsa da mûsa bihin mülkiyetinin vârislere intikali ittifakla mümkün görülmektedir. İhtilaf ise bu mülkiyetin nasıl intikal edeceği hususunda ortaya çıkmaktadır. Hanefîlere göre vârislerin rızalarına (kabul veya ret) bakılmaksızın mülkiyet intikal ederken, diğer mezheplere göre ise vârislerin rızası (kabul veya ret) ile mülkiyetin intikali mümkün görülmektedir. Vasiyetin her iki görüşte de belirtildiği üzere vârislere intikalinin mümkün görülmesi vasiyetin amacına uygun düştüğü söylenilebilir.

3.2.7. Borçların Îfâsında Vâde Hakkı

3.2.7.1. Vâde Tanımı

Arapçada ecel kelimesinin karşılığı olan vâde kavramı, sözlükte "bir şey için tayin edilen süre" manasında kullanılmaktadır. Fıkıh terimi olarak vade, "bir borç veya vecibenin îfası için akitte belirlenen süre" anlamında kullanılmaktadır.[222]

Vâdeli bir satış, ittifakla sahih kabul edilmiştir. Ancak bu satışın caiz olabilmesi için vâdenin belirlenmiş olması gerekir. Zira vâdenin belirlenmemesi akdin taraflarının nizââ düşmesine sebep olabilir. Bu nizânın oluşmaması için vâdenin akit anında tayin edilmesi gerekmektedir. Vâdeli satışta taraflar, borçlu ve alacaklı olarak tanımlanmaktadır.[223]

3.2.7.2. Vâde Hakkının Vârislere İntikali

Vâdeli satışta alacaklı, belirlenen süre dolmadan borçludan borç konusunda herhangi bir talepte bulunamaz.[224] Borçlu, belirlenen süre dolana kadar borcu ödememe hakkına sahiptir. Bu hakka sahip borçlunun, belirlenen süre dolmadan önce vefat etmesi halinde borcun îfasında sahip olduğu vâde hakkının vârislerine intikal edip etmeyeceği hususunda ihtilaf bulunmaktadır.

---

[222] Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 594; Abdullah Durmuş, "Vade", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/415.
[223] Durmuş, "Vade", 42/415-416.
[224] Serahsî, *el-Mebsût*, 6/20.

Hanefî[225], Şâfiî[226] ve Mâlikî[227] mezhebine göre borçlu, vâde dolmadan vefat ederse söz konusu vâde hakkı sâkıt olup vârislere intikal etmez. Borç, vâdenin sâkıt olması ile müeccelden muaccel hale dönüşmüş olur. Borcun muaccel hale dönüşmesi ise îfasının fevrî olarak yapılmasını gerektirir. Bu nedenle borcun, borçlunun mirasından alacaklıya ödenmesi gerekir. Zaten vâde hakkının devam etmesi ne vârisler için ne de alacaklı için bir fayda sağlamaktadır. Çünkü vârisler, borcu ödemeden mirasta herhangi bir tasarrufta bulunma hakkına sahip değildir. Bu durumdaki miras, borca bağlı rehin gibidir. Nitekim râhin, rehin olarak verdiği malda tasarrufta bulunabilmesi için rehini kendisine bağladığı borcu îfa etmesi gerekir. Aksi halde rehin konusu malda tasarrufta bulunamaz. Borcun îfasıyla rehinde tasarrufta bulunabildiği gibi mirasta da taksim vb. tasarruflarda bulunabilir.

Hanbelî mezhebi, vâde hakkının vârislere intikali hususunda diğer mezheplere muhâlif görüş belirtmiştir. Hanbelî mezhebinde hâkim görüşe göre söz konusu borç, rehin veya kefil gösterme gibi yollarla garanti edilmesi halinde mûrisin sahip olduğu vâde hakkı vârislerine intikal eder.[228] Bu durumda alacaklı, süresi dolmadan borçlunun vârislerinden herhangi bir hak talebinde bulunamaz. Hanbelî mezhebinde bir başka görüşe göre ise mûrisin vade hakkı, borcun garanti altına alınma şartı olmaksızın mutlak olarak vârislere intikal eder.[229] Bu görüşe göre vade, mûrisin hakkı olup diğer hakları gibi mutlak olarak vârislere intikal eder.

Vâde hakkının varislere intikali konusundaki görüşler incelendiğinde çoğunluğun yani Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin belirttiği görüş olan mutlak olarak vârislere intikal etmeyeceği görüşünün daha isabetli olduğu ifade edilebilir. Zira bu hakkın varislere intikal etmesi, mirasın paylaşımın yapılamama ve alacaklının borcunu almada zorluk yaşama ihtimallerini ortaya çıkarır. Nitekim vâde hakkının vârislere intikal ettiğini ifade eden Hanbelîler de alacaklının borcunu almada sıkıntı yaşamaması için borcun rehin veya kefil yoluyla garanti altına alınmasını şart koşmuşlardır. Her ne kadar bu şekilde alacaklının borcu garanti altına alınmış olunsa da vârislerin dilediği gibi mirasta tasarruf edememe sıkıntısı devam etmektedir. Bu

[225] Serahsî, *el-Mebsût*, 18/187.
[226] Ebû İshak, *el-Mühezzeb*, 2/123-124.
[227] Desûkī, *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 3/337.
[228] İbnu'n-Neccâr, *Muntehâ'l-irâdât*, 2/490; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâʿ ʿan Metni'l-İknâʿ*, 3/438; Dımaşkî, *el-Mübdiʿ fî Şerhi'l-Mukniʿ*, 4/244.
[229] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 4/407-408; Dımaşkî, *el-Mübdiʿ fî Şerhi'l-Mukniʿ*, 4/244.

nedenle böyle sıkıntıların yaşanmaması açısından vâde hakkının sâkıt olması ve borcun müeccelden muaccele dönüşmesi daha isabetlidir.

3.2.8. Menfaat Hakkı

3.2.8.1. Menfaat Hakkının Kavramsal Çerçevesi

Sözlükte zararın zıttı fayda[230] manasına gelen menfaat kavramı, fıkıh terimi olarak "tek başına varlığı olmamakla birlikte eşya ve çalışmayla menfaatin elde edileceği varlık, var oldukça varlık potansiyeli olan, eşyanın kullanılması, insan ve hayvanın çalışmasıyla varlığı ortaya çıkan ve bunlar var oldukça yokluğu düşünülemeyen, eşya, insan ve hayvandaki arazî fayda"[231] manasında kullanılmaktadır.

İslam hukukçularına göre eşya, cevher ve arazlar olmak üzere iki kısımdan oluşur. Eşyanın cevherine ayn, arazlarına ise menfaat denilmektedir. Menfaatin hissi olarak gösterilmesi mümkün değildir. Menfaat ancak eşyanın kullanılması veya eşyadan faydalanma veyahut kişinin çalışması gibi yollarla ortaya çıkan soyut bir yarardır. Evin kendisi bir ayn (cevher) iken evde oturmak, evden faydalanmak ise bir menfaat (araz) olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde bir devenin kendisi ayn iken deveden binme suretiyle faydalanmak ise bir menfaattir. Aynların mevcudiyeti daimî iken menfaatlerin mevcudiyeti daimî olmayıp ayndan faydalanıldığı anda ortaya çıkmaktadır. Aynın âtıl bırakılması durumunda menfaatten söz edilemez. Menfaatler anbean var olup yok olurlar. Menfaatin mevcudiyeti daimî olmadığı için ma'dum olduğu ittifakla kabul edilmektedir.[232]

3.2.8.2. Menfaat Hakkının Vârislere İntikali

Bütün mezheplerde menfaate varlık atfedilmektedir. Ancak bu varlık daimî değildir. Anbean var olup yok olmaktadırlar. Bu nedenle mezhepler menfaati, ma'dûm olarak kabul etmektedir. Bu hususta mezhepler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak menfaatin ayn gibi değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususunda Hanefî mezhebi, diğer mezheplerden ayrılmaktadır. Buna dayalı olarak menfaat hakkının vârislere intikal edip etmeyeceği hususunda farklı görüşler ifade edilmiştir.[233]

---

[230] İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 8/358.
[231] Yunus Araz, *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 65.
[232] Hasan Hacak, "Menfaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/132; Araz, *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini*, 63-66.
[233] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/347; Hacak, "Menfaat", 29/135.

Hanefî mezhebinde menfaat, ayn gibi değerlendirilmemektedir. Bir eşyanın ayn ve menfaati birbirinden farklı olduğu kabul edilmektedir. Zira Hanefîlere göre aynların varlığı daimî olup ihrazı mümkün iken menfaatlerin varlığı daimî olmayıp -ki bu nedenle ma'dûm olarak kabul edilmektedir- ihrâzı mümkün olmamaktadır. Ayn, var olması ve ihrâz edilebilir olması sebebiyle tek başına bir mali değeri bulunmaktadır. Ancak menfaatlerin tek başına bir mali değeri bulunmamaktadır. Çünkü menfaatler ma'dûm olup ihrâz edilmeleri mümkün değildir. Ma'dûm olan bir şeyin mali bir değeri veya mal olması ise düşünülemez. Ayrıca menfaatlerin bir mali değeri olmadığı için yalnız başına bir akde konu olamamaktadır. Hanefî mezhebinde kabul edilen genel kural bu olmakla birlikte icâre akdi gibi akitlerde, insanların ihtiyaçlarına binaen sünnete dayalı istihsan ile menfaatin konu olmasına cevaz verilmiştir. Bu durumda menfaat mevcut gibi kabul edilip üzerine hüküm bina edilir.[234]

Hanefîler menfaatin, icâre akdi gibi akitlere konu olma durumu haricinde ma'dûm olduğu ve dolayısıyla mali bir değerinin olmadığı kuralını sürdürmektedir. Yani menfaate, sadece akitlerde mevcudiyet hükmü verilmektedir. Bu nedenle menfaat hakkına sahip kişi, vefat ederse söz konusu hakkı vârislerine intikal etmez. Çünkü menfaat ma'dûmdur. Anbean mevcut olup yok olmaktadır. Mûrisin ölümüyle sahip olduğu menfaat de yok olmaktadır. Yok olan bir şeyin mirasa konu olması da mümkün değildir. Nitekim Hanefî mezhebine göre bir şeyin mirasa konu olabilmesi için ya mal ya da mal ile ilgili olduğuna dair bir delil bulunan bir hak olması gerekir. Menfaat ise ma'dûm olduğu için ne mal grubuna ne de mal ile ilgili hak grubuna dahil olmaktadır. Dolayısıyla vârislere intikali mümkün değildir. Bu nedenle Hanefîlere göre icâre ve âriyet akdi ile menfaat hakkına sahip olan kişi, vefat ederse söz konusu menfaat hakkı vârislerine intikal etmez. Aynı şekilde vasiyet ile menfaat hakkına sahip olan kişi vefat ederse de söz konusu hakkı vârislerine intikal etmez.[235]

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ise menfaat, ayn gibi değerlendirilmektedir. Söz konusu mezheplere göre menfaat her ne kadar ma'dûm olsa da hükmen mal

---

[234] Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), 1/56; Serahsî, *el-Mebsût*, 15/74; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/173; Hacak, "Menfaat", 29/135.

[235] Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 4/222; Ebû'l-Berekât ʿAbdullâh b. Aḥmed en-Nesefî, *Kenzu'd-deḳâ'ik*, thk. Sâ'id Bekdâş (Beyrût; Medîne: Dâru'l-Beşâ'iri'l-İslâmiyye; Dâru's-Sirâc, 1432/2011), 556; Merginânî, *el-Hidâye*, 3/247; Arı, "Vasiyet", 42/553; Hacak, "Menfaat", 29/133; Beşir Gözübenli, "Âriyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/380; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*, 39/271-272.

olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle menfaatlerin de aynlar gibi mali değeri bulunmaktadır. Ayrıca menfaatler ayn gibi değerlendirildiği için ayn üzerine kurulan bütün hukuki işlemler, menfaat üzerine de kurulabilmektedir.[236]

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde menfaat, her açıdan ayn ile eşit kabul edilmektedir. Söz konusu mezheplere göre eşyanın aynları mutlak olarak vârislere intikal eder. Menfaatler ayn gibi kabul edildiği için menfaat hakkına sahip kişi vefat ederse sahip olduğu hak varislerine intikal eder.[237] Çünkü menfaatler de ayn gibi mal sayılmaktadır. Söz konusu mezheplere göre mallar mutlak olarak mirasa konu olmaktadır. Dolayısıyla menfaat hakkı da mirasa konu olarak ölenin vârislerine intikal etmektedir. Bu nedenle üç mezhebe göre icâre akdi ve vasiyet ile ortaya çıkan menfaat hakkı, mâlikinin vefatıyla vârislerine intikal eder.[238] Âriyet akdi ile elde edilen menfaat hakkının vârislere intikali konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Şâfiî ve Hanbelîlere göre ariyet akdi ile elde edilen hak şahsî hak olduğu için varislere intikal etmemektedir. Malikilere göre ise ariyet akdi ile elde edilen menfaat hakkının, icare akdi ile elde edilmiş menfaat hakkından bir farkı olmadığı için vârislere intikal etmektedir.[239]

Menfaatle ilgili görüşler incelendiğinde onun ma'dûm olmasına rağmen hükmen mal olarak kabul edilmesi daha isabetli görülmektedir. Çünkü bir eşya satılırken satış konusu, ayn (cevheri) olmasına rağmen eşyanın fiyatı, eşyadan elde edilecek menfaatlere göre değişiklik arz etmektedir. Bu durum menfaatlere, doğrudan olmasa da dolaylı olarak bir varlık atfedildiğini göstermektedir. Ayrıca menfaat her ne kadar ilk başta ma'dûm olsa da ayn var olduğu sürece menfaatlerin varlığı bilkuvve mevcuttur. Bu menfaat, aynın kullanımı ile bilfiil var olmaktadır. Bundan dolayı hükmen mal olarak kabul edilmesi isabetli olacaktır. Menfaat hükmen mal kabul edildiği için varislere intikal etmesinin de mümkün görülmesi daha isabetli olur. Çünkü menfaatler her ne kadar hükmen de olsa nihayetinde bir mal niteliğindedir.

---

[236] Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-Kavâid*, 2/402; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/322; Hacak, "Menfaat", 29/133.

[237] eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*, 3/485; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî, *Nihâyetü'l-Minhâc ilâ Şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404), 5/317; Ebû'l-Menâkib Şihâbeddîn Mahmûd b. Ahmed ez-Zencânî, *Tahrîc'ul-furûʿ ʿale'l-usûl*, thk. Muhammed Edîb Sâlih (Beyrut: Muessetu er-Risâle, 1398), 230-235; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 4/15.

[238] İbn Kudâme, *el-Mugnî*, 5/347.

[239] Desûkī, ̣ *Hâşiyetu'd-Desûkî*, 3/433; Komisyon, *el-Mevsuatü'l-fikhiyye*, 39/271-272; Hacak, "Menfaat", 29/133.

Nasıl ki mûrisin ölümüyle kalan mallar, vârislere intikal ediyorsa hükmen mal olan menfaatlerin de vârislere intikal ediyor olması gerekir.

SONUÇ

İslam Eşya ve Borçlar Hukukunda Hakların Vârislere İntikali ile ilgili çalışmada varılan neticeler şu şekilde sıralanabilir:

1. Rehin akdinde mürtehin için sabit olan hapis ve öncelik hakkı, ayıp, vasıf ve meşru gören mezheplere göre ta'yin muhayyerliği hakkı, hapis (malı elinde tutma) hakkı, alacak hakları ve irtifak haklarının vârislere intikal edeceği hususunda herhangi bir ihtilafın bulunmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu hakların vârislere intikalinin mümkün görülmesi, bu hakların mala bağlı olmalarına dayanmaktadır.

2. Nakit muhayyerliği ve fuzûlî akdine icazet muhayyerliği hakkını meşru gören mezheplere göre bu haklar, kişinin ölümü ile sâkıt olup vârislere intikal etmemektedir. Çünkü bu muhayyerliklerin üzerine bina edildiği akitler, kişinin ölümü ile bâtıl hale gelmektedir.

3. Hanefî ve Hanbelî mezhepleri, şüf'a, ve şart muhayyerliği haklarının vârislere intikali konusunda savundukları görüş ile Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinin görüşlerine ihtilaf etmişlerdir. Hanefî ve Hanbelîlere göre söz konusu haklar irade beyanından ibaret oldukları için mûrisin vârislerine intikal etmez. Çünkü Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde irade beyanından ibaret olan haklar, mücerret şahsi haklar grubunda değerlendirilmektedir. Mücerret şahsi haklar ise mirasa konu olmamaktadır. Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre şüf'a ve şart muhayyerliği hakları, mala bağlı bir hak oldukları için mûrisin vârislerine intikal eder.

4. Hibe akdi ile vâhib için sabit olan rücu hakkının vârislere intikali konusunda Hanefî ve Mâlikîliler aynı görüşü dile getirirken Şâfiî ve Hanbelîler ile ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde söz konusu hakkın vârislere intikali mümkün görülmezken Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde mümkün görülmektedir.

5. Hanefî mezhebi, menfaat hakkı ve vasiyet akdinde mûsa leh için sabit olan vasiyeti kabul veya ret hakkının vârislere intikali meselesinde, Mâlikî Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine muhalif görüş beyan etmiştir. Hanefî mezhebinde ma'dum olduğu için menfaat hakkı ve mûsa lehin ölümüyle mûsa bihin mülkiyeti doğrudan vârislere geçtiği için de vasiyeti kabul veya ret hakkının mirasa konu olamayacağı ifade edilmektedir. Diğer üç mezhepte ise söz konusu hakların vârislere intikal

edeceği savunulmaktadır. Zira Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde menfaat hakkı ve vasiyeti kabul veya ret hakkı mal ile ilgili haklar içerisinde kabul edilmektedir.

6. Hanbelî mezhebi, vâde hakkının vârislere intikali konusunda Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerinden farklı bir görüş savunmuştur. Hanbeli mezhebi, vâde hakkının mirasa konu olabileceğini savunurken diğer üç mezhepte vâde hakkının kişinin ölümüyle sâkıt olup mirasa konu olamayacağı ifade edilmektedir.

7. Şâfiî mezhebi, hibe akdinden mevhûbun leh için sabit olan hibeyi kabul etme hakkının vârislere intikali meselesinde, Hanefîi, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine ihtilaf etmiştir. Şâfiîlere göre söz konusu hak vârislere intikal ederken Hanefîi, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre mevhûbun leh'in ölümüyle hibe akdi geçersiz olup vârislere intikal etmemektedir.

8. Genel olarak incelendiğinde bütün mezheplerin varislere intikali konusunda esas aldığı temel prensibin, mala bağlı hakların varislere intikali edeceği şeklinde olduğu görülmektedir. Ancak mala bağlı hakların kapsamı, mezhepten mezhebe değişiklik arz etmektedir. Bu konuda mala bağlı hakların kapsamını en geniş tutan mezhebin Şâfiî ve Mâlikî mezhepleri, en dar tutan mezhebin ise Hanefi mezhebi olduğu sonucuna varılmıştır. Hanbelî mezhebi ise hakların mala bağlı olup olmadığı konusunda bazı haklarda Şâfiî ve Mâlikîler ile görüş birliğinde iken bazı haklarda da Hanefîler ile aynı görüşü savunmuştur. Ancak nadir de olsa üç mezhebe muhalif görüş beyan ettiği de olmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1416.

Ali Haydar Efendi. *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2017.

Apaydın, H. Yunus. "Muhayyerlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/25-30. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Araz, Yunus. *İslam Hukukunda Menfaatin Tazmini*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

Arı, Abdüsselam. "Vasiyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/552-555. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Aybakan, Bilal. "Hapis Hakkı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/65-67. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Aybakan, Bilal. "Meclis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/239-241. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Aydın, Mehmet Âkif. "Borç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/285-291. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bardakoğlu, Ali. "Hak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/139-151. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Bardakoğlu, Ali. "Hibe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/421-426. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhat-ı Fıkhıyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-. *Dakâ'iku Ülî'n-Nühâ li-Şerhi'l-Müntehâ*. 3 Cilt. b.y.: ʿÂlemü'l-Kütüb, 1993.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-. *Keşşâfu'l-Kınâʿ ʿan Metni'l-İknâʿ*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.

Cevheri, Ebû Nasr İsmail b Hammad. *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1407.

Cuveynî, İmâmu'l-Haremeyn el-. *Nihâyetu'l-Matlab fî Dirâyet'il-Mezheb*. thk. ʿAbdūlʿazīm ed-Dīb. 20 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Minhâc, 2007.

Cürcânî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-. *et-Taʿrîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403.

Çağrıcı, Mustafa. "Hak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/137-139. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Çalış, Halit - Hacak, Hasan. "Rehin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/538-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akidler*. Konya: Tekin Kitabevi, 1. Basım, 2014.

Desûkī, Muhammed b. Ahmed b. ʿArefe ed-. *Hâşiyetu'd-Desûkî ʿala'ş-Şerhi'l-kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Dımaşḳî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. ʿAbdillah er-Râmînî Burhânüddîn ed-. *el-Mübdiʿ fî Şerhi'l-Mukniʿ*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1997.

Dirînî, Fethî. *el-Hak ve'l--Medâ sultani'd-devle fî takyîdih*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405.

Dönmez, İbrahim Kafi. "Şüf'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/248-252. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Durmuş, Abdullah. "Vade". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/415-416. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Ebû Bekir el-Haddâd, Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed el-Haddâd. *el-Cevheretü'n-Neyyire*. 2 Cilt. Kahire: Hayriyye Matbaâ, 1322/1904.

Ebû İshak, Şirâzî. *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiʿî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. Basım, 2015.

Firuzabadi, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b Yakub b Muhammed. *el-Kamusü'l-muhit*. Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.

Gözübenli, Beşir. "Âriyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/379-380. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Gözübenli, Beşir. "Fuzûlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/239-240. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Hacak, Hasan. "İrtifak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/460-464. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Hacak, Hasan. *İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.

Hacak, Hasan. "Menfaat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/131-134. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Hafîf, Ali el-. *el-Hak ve'z-Zimme*. Mısır: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1431.

Hafîfi, Ali el-. *Ahkâmü'l-muamelati'ş-şer'iyye*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, 2008.

Hafîfi, Ali el-. *el-Mülkiyyetü fi'ş-Şeriati'l-İslami*. Mısır: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 1416/1996.

Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-. *Mülteka'l-ebhur*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.

Hırakî, Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyn b. Abdillâh el-. *el-Muhtasar*. Daru's-Sahabe li't-Türas, 1413.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî. *Reddü'l-muhtâr ʿale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412.

İbn 'Arafe, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî. *el-Muhtasar fi'l-fikh*. 10 Cilt. Dubâi: Müʾessesetü Halef Ahmed el-Habtûr li'l-a'mâli'l-hayriyye, 1. Basım, 1435/2014.

İbn Emîru Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî. *et-Takrîr ve't-tahbîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1403/1983.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1425.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Mugnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b Mükerrem b Ali el-Ensârî. *Lisanü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut : Dâru Sadır, 3. Basım, 1414.

İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Maʿruf bi. *el-Eşbāh ve'n-nezāʾir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1999.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muḥammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtûbî Endelusî. *Bidâyetu'l-Muctehid ve Nihayetu'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004.

İbnu'n-Neccâr, Takiyyuddīn Muḥammed b. Aḥmed. *Muntehâ'l-irâdât*. thk. ʿAbdullah b. ʿAbdulmuḥsîn et-Türkî. 5 Cilt. Beyrut: Müʾessesetü'r-Risâle, 1999.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddin Muhammed b.Abdilvâhid. *Fethu'l-Kadîr*. 10 Cilt. Lübnan: Daru'l-Fikr, 1389/1970.

İbrâhîm, ʿAbdü'l-Münʿim Halil. *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîru'l-Ebsâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 2002.

İsfahani, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Ragıb el-. *el-Müfredat fî garibi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1992.

İshâk, el-Cundî Halîl b. *el-Muhtasar*. thk. Ahmed Caʿd. Kâhire: Dâru'l-Hadîss, 2005.

Karâfî, Ebû ʿAbbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdrîs. *el-Furûk envâr'ul-burûk fî envâi'l-furûk*. 4 Cilt. b.y.: ʿÂlemü'l-Kütüb, ts.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-. *ez-Zahîra*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, ts.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

Kâsânî, Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 2. Basım, 1406.

Kaya, Eyyüp Said - Hacak, Hasan. "Zimmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/424-428. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kelbî, Ebû'l-Kāsım Muhammed b. Muhammed İbn Cuzey el-. *el-Kavânîni'l-fıkhıyye*. b.y.: y.y., ts.

Komisyon. *el-Mevsuatü'l-fıkhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkāf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1404.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. *el-Müdevvene*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.

Mâverdî, ʿAlî b. Muhammed. *el-İkna' fi'l-fıkh eş-Şâfiʿî*. b.y.: y.y., ts.

Mâzerî, Ebû ʿAbdullah Muhammed b. ʿAli el-. *Şerhu'-t-Telkin*. thk. Muhammed el-Muhtâr Es-Selâmî. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 2008.

Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhânüddîn Ali b. Abî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Türâsi'l-Arabi, ts.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1356.

Mevvâk, Muhammed b. Yûsuf Ebi'l-Kāsım el-. *et-Tâc ve'l-iklîl li- Muhtasari Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1994.

Meydânî el-Guneymî Ed-Dımaşkī, ʿAbdülğanî b. Tâlib b. Hammâde. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1881/1298.

Mısrî ez-Zerkeşî, Şemsüddîn Muhammed b. ʿAbdillah el-. *Şerhu'z-Zerkeşî ʿala muhtasari'l-Hırakî*. 7 Cilt. b.y.: Dâru'l-ʿUbeykân, 1413/1993.

Molla Cîven, Ahmed b. Ebî Saîd b. Abdillâh (Ubeydillâh) el-Leknevî. *Nûrü'l-envâr fî şerhi'l-Menâr*. 2 Cilt. Karaçi: Mektebetü'l-Büşra, 4. Basım, 1433/2011.

Molla Hüsrev. *Dürer'ül-Hükkam Fi Şerh-i Gurer'ül Ahkam*. 2 Cilt. Daru İhyau'l-Kütübi'l-Arabi, ts.

Muhammed İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Minehu'l-celîl ʿalâ Muhtasari'ş-Şeyh Halîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1409.

Muzenî, Ebû İsmâʿîl b. Yahyâ. *Muhtasaru'l Muzenî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990.

Nesefî, Ebû'l-Berekât ʿAbdullâh b. Aḥmed en-. *Kenzu'd-deḳâʾiḳ*. thk. Sâʾid Bekdâş. Beyrût; Medîne: Dâru'l-Beşâʾiri'l-İslâmiyye; Dâru's-Sirâc, 1432/2011.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Yaḥya b. Şeref en-. *el-Mecmûʿ şerḥu'l-muhe̲z̲z̲eb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-. *Nihâyetü'l-Minhâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1414.

Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed. *Mesâdirü'l-hak fi'l-fıkhi'l-İslâmî*. 6 Cilt. Beyrut: Daru İhyau Turasil Arabi, 1. Basım, 1954.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *Usûlü's-Serahsî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.

Serahsî, Muhammed b. Ahmed ebî Sehl Şemsü'l-eimme es-. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1402.

Şâfiî, Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403.

Şahin, Hasan. *Akidlerde Muhayyerlik Teorisi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.

Şemseddîn, er-Remlî. *Nihâyetu'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.

Şeyhîzâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman. *Mecmaʿu'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*. 4 Cilt. Lübnan-Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1419/1998.

Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *el-Muhezzeb fî fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiʿî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Muğni'l-muhtâc ilâ maʿrifeti meʿânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.

Takî Osmânî, Muhammed. *Fıkhu'l-Büyû'*. 2 Cilt. Karaçi: Mektebetü Mearifi'l-Kur'an, 2015.

Zebidi, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed b Muhammed. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Daru'l-Hidaye, 1385.

Zencânî, Ebû'l-Menâkib Şihâbeddîn Mahmûd b. Ahmed ez-. *Tahrîc'ul-furûʿ ʿale'l-usûl*. thk. Muhammed Edîb Sâlih. Beyrut: Muessetu er-Risâle, 2. Basım, 1398.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahâdir. *el-Mensûr fi'l-Kavâid*. 2 Cilt. Kuveyt: Vizaratü'l-Evkâf, 1405.

Zühaylî, Vehbe ez-. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*. 6 Cilt. Dımaşk: Daru'l-Fikr, 2. Basım, 1985.

Zürkānî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf ez-. *Şerhu'z-Zürkânî ʿalâ Muhtasarı Halîl*. 8 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1422/2002.

ʿAbdulvehhâb, el-Kâdî Ebû Muhammed. *et-Telkīn fi'l-fıkhi'l-Mâlikî*. thk. Ebû Üveys Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0001-7116-094X
Adı-Soyadı	Murat ARSLAN
Doğum Yeri	Çermik
Doğum Tarihi	31.08.1997

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Marmara Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölüm	İlahiyat

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Görevi/Pozisyonu	Araştırma Görevlisi
Tecrübe Süresi	3 yıl

İLETİŞİM

Adres	ÇAKÜ İslami İlimler Fakültesi
E-posta	muratarslan@karatekin.edu.tr